

በፍቺ-ጊዜ የሚነሱ የትዳር ሀብት ክርክሮች አወሳሰን

በፍ/ብ ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2133/78 ላይ የቀረበ ትችት።

በቀለ ኃ/ሥላሴ*

የመግቢያ ማስታወሻ

በተፋቱት ወገኖች በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል በዚህ መዝገብ የነበረው ሙግት አንድ ነገርን ብቻ የሚመለከት አልነበረም። እንደ ልጆች አስተዳደረግ እና ቀለብ እንዲሁም የቤት ዕቃ ክፍያ ያሉ የተለያ ጉዳዮችን የሚጠቅስ ነበር። ከዚህ በተጨማሪም ግራ ቀኙ በአንድ የመኖሪያ ቤት የሀብትነት መብት ጥያቄ ላይ ሲሟገቱ ቆይተዋል። እንዲህ እንደመሆኑ ጠቅላይ ፍ/ቤት የተለያዩ ጉዳዮችን በሚነኩ ጭብጦች ላይ መወሰን ነበረበት።

ይህ ትችት የሚያተኩረው በመኖሪያ ቤቱ ላይ ከተነሳው ክርክር ጋር ግንኙነት ባለው የውሳኔው ክፍል ብቻ ነው። በመሆኑም ፍ/ቤቱ የሰጠውን ውሳኔ እንዳለ ሙሉ በሙሉ የሚገመገም አይደለም። ትችቱ ሁለት ክፍሎች ይዟል። በመጀመሪያው ክፍል ለጉዳዩ አግባብነት ያላቸው የኢት/የፍ/ብ/ሕግ ደንጋጌዎች ተተንትነዋል። በሁለተኛው ባለትችቱ ውሳኔው ላይ ያለውን የግል ግምገማ አቅርቧል። ትችቱ የቀረበው የኢት/ን የጋብቻ ሕግ በተሻለ ለመረዳት መጠነኛ አስተዋፅኦ ለማድረግ በማሰብ ነው።

*ረደት ፕሮፌሰር፣ ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

1 በዚህ ትችት ውስጥ በልላ አኳኋን ካልተገለጸ በቀር የተመለከቱት ቀኖች ሁሉ በኢትዮጵያውያን ዘመን አቆጣጠር መሠረት ነው።

1. የመነሻ ፍሬ ነገሮች

1.1. መንደርደሪያ

ጋብቻ በፍቺ ሲያከትም በዙውን ጊዜ በንብረት ባለቤትነት ላይ ክርክሮች ሊነሱ ይችላሉ። አሁን ባለው የኢት/የጋብቻ ሕግ መሠረት እንዲህ ያሉትን ክርክሮች መዳኘት ከሞላ ጎደል ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ሚዛናዊ አስተያየት የተተወ ጉዳይ ነው።² ይሁን እንጂ፣ በሕግ በተደነገጉ ሁኔታዎች እነዚህ ክርክሮች ለመጨረሻ ውሳኔ መደበኛ ፍ/ቤቶች ዘንድ ሊቀርቡ ይችላሉ።³

ጋብቻ ሲፈረስ በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ የሚነሱ ክርክሮች እንዴት መወሰን አለባቸው ለሚለው ጥያቄ ምላሽ መስጠት ቀላል ነው። መፍትሔ ለማግኘት የሚደረገው ፍለጋ አንድም የቀድሞ ተጋቢዎች ጋብቻው በንብረት በኩል የሚኖረውን ውጤት አስመልክቶ በሚፀና እኳኋን አድርገውት የነበረውን ውል መሠረት በማድረግ ወይም አግባብነት ያላቸውን የፍ/ብ/ሕግ ድንጋጌዎች መሠረት በማድረግ ይሆናል።

ተጋቢዎቹ መተሳሰራቸው በንብረት ረገድ የሚያስከትለውን ውጤት በጋብቻ ውል ሊወሰኑ ይችላሉ። ውሉ ከጋብቻው መመስረት አስቀድሞ ሊሰናዳ ይችላል።⁴ እንዲህ ዓይነቱን ውል ከተጋቡ በኋላም ማዘጋጀት ይችላሉ። ሆኖም በዚህ ጊዜ ውሉ ዋጋ እንዲኖረው በቅድሚያ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ወይም ለፍ/ቤት ቀርቦ መጽደቅ ይኖርበታል።⁵

² በዚህ ትችት ውስጥ በሌላ አኳኋን ካልተገለጸ በቀር የተጠቀሱት ቁጥሮች ሁሉ የኢት/የፍ/ብ ሕግ ድንጋጌዎች ናቸው።

ቁጥር 728 በመፋታት ምክንያት የሚፈጠሩ ክርክሮች

/1/ ከመፋታት ጉዳይ ውስጥ የሚነሳው ክርክር ለምርመራ የሚቀርበው የመፋታቱን ውሳኔ ለሰጡት የሽምግልና ዳኞች ነው።
እንደ ደንቡ ከተጋቢዎቹ በሁለቱም ወይም ከተጋቢዎቹ በአንደኛው አቤቱታ መነሻ የፍች ውሳኔ የሚሰጡት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ናቸው። /ቁጥር 666,668 እና 678/ ይሁን እንጂ በቁጥር 728/2/ እንደተገለጸው ግራ ቀኙ ጉዳዩ በሌሎች የሽምግልና ዳኞች እንዲወሰን መስማማት ይችላሉ።

³ ቁ. 736 ሽምግሌዎች በቅረጡት ነገር ላይ ከፍ/ቤት ስለሚቀርበው አቤቱታ
... ሽምግሌዎች በሰጧቸው ውሳኔዎች ሽምግሌዎች በጉቦ መሥራታቸውን ወይም በሦስተኛ ስዎች ላይ ተንኮል በመሥራት የተደረገ ወይም ለሕግ ተቃራኒ የሆነ ጠባይ ያላቸው መሆናቸውን ወይም የተሰጡት ውሳኔዎች በግልፅ ከአዕምሮ ሚዛን ውጭ መሆናቸውን በማስረጃት ካልሆነ በቀር በዳኞች ፊት ክስ ሊቀርብባቸው አይችሉም።
ከዚህ ጋር የኢት/የፍ/ብ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 350/4/ እና 351ን ይመለከታል።

⁴ ቁ. 627 የጋብቻ ውል
/1/ ተጋቢዎቹ በገንዘባቸው በኩል ጋብቻቸው ስለሚያስከትለው ውጤት ጋብቻቸውን ከማድረጋቸው በፊት በውል ሊሰማሙ ይችላሉ።

⁵ ቁጥር 633 በባልና ሚስት መካከል የሚደረግ ውል
/1/ ባልና ሚስት ተጋብተው በሚኖሩበት ጊዜ በሁለቱ መካከል የሚደረገውን ውል የቤተዘመድ ሽምግልና ዳኞች ወይም የፍ/ቤት ዳኞች ካላጸደቁት በቀር በፍ/ብ ሕግ ዋጋ የሌለው ነው።

ተጋቢዎቹ ጋብቻው በንብረት በኩል በሚኖረው ውጤት ላይ በሚጻፍ አኳኋን ያደረጉት ስምምነት ሲኖር የንብረት መብቶቻቸውን ይገዛል።⁶ ጋብቻው ሲፈርስ የትዳሩ ንብረት ቀድሞ ተጋብተው የነበሩት ሰዎች በሚጻፍ አኳኋን አድርገውት በነበረው ስምምነት መሠረት በመካከላቸው ይከፋፈላል። ክርክሮች ቢነሱ በተደረገው ውል ውስጥ የተገለጹትን የስምምነት ቃሎች ተፈጻሚ በማድረግ መፍትሔ ያገኛሉ።⁷

እንዲህ ያለው የጋብቻ ውል በሚይኖርበት ጊዜ በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 647-661 ጋብቻ በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የተገለጸው በትዳር ዘተሳሰሩት ሰዎች ላይ ተፈጻሚ ይሆናል።⁸ በመሆኑም እነዚህ ድንጋጌዎች የጋብቻ ውል በሌላቸው ተጋቢዎች መካከል ያለውን የንብረት ግንኙነት ይገዛሉ። ጋብቻቸውም ሲፈርስ በቀድሞ ተጋቢዎች መካከል የትዳሩ ንብረት የሚከፋፈልበት ሁኔታ አግባብነት ባላቸው የሕጉ ድንጋጌዎች ይወሰናል። ክርክሮች ቢነሱ በሕጉ ላይ በመመስረት መፍትሔ ያገኛሉ።⁹

በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የነበረው ሙግት የኋለኛው ዓይነት ነው። የቀድሞ ተጋቢዎች ጋብቻቸው በንብረት ላይ ያለውን ውጤት አስመልክቶ ያደረጉት ውል የለም። ስለዚህ ይህ ትችት በሚነበብበት ጊዜ መታወስ የሚገባቸውን የሕግ ነጥቦች በቅድሚያ ትኩረት እንዲሰጥባቸው ማድረግ ጠቃሚ ይሆናል።

1.2. በግል ንብረትና በጋራ ንብረት መካከል ስላለው ልዩነት

ጋብቻ በንብረት በኩል ያለውን ውጤት የሚመለከቱት የፍ/ብ/ሕግ ድንጋጌዎች ስለ ተጋቢዎቹ የግል ንብረትና የትዳሩ የጋራ ንብረት ይናገራሉ። ሆኖም ሕጉ በአንድ በኩል የግል ንብረት በሌላ በኩል ደግሞ የጋራ ንብረት ብሎ የሚቆጥረው ምን እንደሆነ ለይቶ በእርግጠኝነት ለማወቅ የሚቻለው ቁጥር 647 እና ቁጥር 648ን ከቁጥር 652 ጋር በማጣመር አስተውሎ በማንበብ ብቻ ነው። ለዚህ ቁም ነገር የሚሆን ማብራሪያ ከዚህ በታች ቀርቧል።

1.2.1 ቀላል መስሎ ከሚታየው ለመጀመር ሕጉ የተጋቢዎቹን ገቢና ደመወዝ ሁሉ የጋራ ንብረት ያደርገዋል።¹⁰ ይህ ደንብ ምንጫቸው የአእምሮ ወይንም የጉልበት ሥራ

⁶ ሕግ የሚጠይቀው ሥርዓት ወይም ፎርም ካልተጠበቀ የጋብቻ ውል አይጸናም።
ቁጥር 629 የውል ሥርዓት /ፎርም/
የጋብቻው ውል በጽሑፍ ካልሆነና አራት ምስክሮች ሁለቱ በባልዩው ወገን ሁለቱ በሚስቲቱ ወገን የፈረሙበት ካልሆነ በቀር ፈራሽ ነው።
ተጋቢዎቹ ጋብቻቸው በንብረት በኩል የሚታየውን ውጤት በውል የመወሰን መብት ቢኖራቸውም በዚህ ረገድ ፍፁም የሆነ የመዋዋል ነጻነት አላቸው ማለት አይደለም። አሳዥነት ባላቸው የሕጉ ድንጋጌዎች ተገልጿል። እንዲህ ካሉት ድንጋጌዎች ጥቂቶቹ በቁጥር 628,629,631,633 ሥር የተመለከቱ ሲሆን በ690/2/ በተነገረው መሠረት ከ691-695 ያሉት ድንጋጌዎች የዚህ ዓይነት ባሕሪ አላቸው።

⁷ ቁጥር 690/1/ን ከ683/1/ ጋር አጣምሮ በማንበብ ይህን ማወቅ ይቻላል።

⁸ ቁጥር 634 ሕጋዊ አስተዳደር /ሥርዓት
የጋብቻ ውል የሌለ እንደሆነ ወይም የጋብቻው ውል ስምምነት ወይም በባልና ሚስት መካከል የተደረገው ውል ሳይጸና የቀረ እንደሆነ ከዚህ ቀጥሎ በተመለከቱት ድንጋጌዎች መሠረት ይሠራል።
ከላይ በተጠቀሰው ቁጥር አገባብ “ከዚህ ቀጥሎ በተመለከቱት ድንጋጌዎች” የሚለው ሐረግ የሚያመለክተው ጋብቻ በሰዎች ላይ እና በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የሚናገሩትን እንደተራ ቀድሙ ከቁ. 635-ቁ. 646 እና ከቁ. 647-ቁ. 661 ያሉትን ድንጋጌዎች ነው።

⁹ ቁጥር 690 1/ን ከቁጥር 683/2/ ጋር በአንድነት ይመለከታል።

¹⁰ ቁጥር 652 የጋራ ሀብት

ወይንም ካፒታል ወይንም የነዚሁ ቅንጅት መሆኑ ልዩነት ሳይፈጥር በባሕሪያቸው ተደጋጋሚነት ያላቸውን የገንዘብ ደረሰኞች ሁሉ ይመለከታል።¹¹ ደመወዙን ወይንም ገቢውን የሚቀበለው ከተጋቢዎቹ የትኛውም ቢሆን ደንቡ ተፈጻሚ ይሆናል።¹²

1.2.2. ከመጋባታቸው አስቀድሞ ወይም በጋብቻው ዕለት የእያንዳንዱ ተጋቢ የነበረው ሁሉ የግል ንብረቱ ሆኖ ይቀራል።¹³ ደንቡ ከጋብቻው አስቀድሞ የተፈሩትን የማይንቀሳቀስና የሚንቀሳቀሱ ንብረቶችን ሁሉ የገንዘብ ደረሰኞችን ጭምር ይመለከታል። እንግዲህ፤ ትዳር መመሥረትን ምክንያት በማድረግ ብቻ እንደ ሰው ሚስቲቱ ወይም ባል የው ከጋብቻው አስቀድሞ ባለሀብት የሆኑበትን እንበል የእህል ወፍጮ የጋራ ንብረት አድርጎ ሊቆጥርው አይችልም።

ይሁን እንጂ ምንም እንኳን የእህል ወፍጮው የሚመለከተው ተጋቢ የግል ንብረት ሆኖ ቢቀርም ከሥራው አንቅስቃሴ የሚመነጨው ገቢ በዚያው ዓይን አይታይም። ከላይ በ1.2.1 ሥር እንደተገለጸው በጋብቻ ጊዜ የሚገኝ ገቢ በመሆኑ በጋራ ንብረት ክልል ውስጥ ይመደባል።¹⁴

1.2.3. በስጦታው ወይንም በኑዛዜው ሰነድ ውስጥ በተገለጸው ዓይነት በችሮታ ወይንም በውርስ የተገኘ ንብረት የግል ወይም የጋራ ንብረት ሊሆን ይችላል።¹⁵ ከተጋቢዎቹ አንደኛው ከልግሰናው ውጪ መሆኑን ሰነዱ በማያሻማ አኳኋንና በግልጽ የሚያመለክት ከሆነ ችሮታው ወይንም ውርሱ የሌላኛው የግል ሀብት ይሆናል። በተቃራኒው በሰነዱ ውስጥ

11 /1/ የባልና ሚስት ደመወዝና ገቢዎች የጋራ ሀብቶቻቸው ናቸው። በተጨማሪ ቁጥር 656ን ይመለከታል።

11 ገቢ የሚለው ቃል እንደ ሰው ከንግድ መድበል ወይንም ካዋለው ሥራ የግል ወይንም ካፒታል በገንዘብ የሚያገኘው ጥቅም፣ ትርፍ ወይም የግል ገቢ፣ ከካፒታል ወይም ከሥራ/ጥረት/ ወይም ከሁለቱ ቅንጅት የተገኘ ትርፍ፣ ከሽያጭ ወይም ከካፒታል ልውውጥ የተገኘ ትርፍ ጭምር ተብሎ ሊተረጎም ይችላል። “የብላክ የሕግ መዝገብ ቃላት”

ይህ ትርጉም ከተወሰደ ከተጋቢዎቹ አንደኛው እንደ ሎተሪ ባለ በዕድል የሚያገኘው ገንዘብ የጋራ ንብረት ሆኖ አይቆጠርም።

12 እንደ ደንቡ ተጋቢዎቹ እያንዳንዱ የየራስ ደመወዙንና ገቢውን ይቀበላል። /ቁጥር 654/። ይሁንና ሥልጣን የተሰጠው ሲሆን አንደኛው ተጋቢ የሌላውን ደመወዝና ገቢ ለመቀበል ይችላል። /ቁጥር 655/።

13 ቁጥር 647 የባልና ሚስት የግል ሀብት። /1/ ያለገንዘብ የተገኙ ሀብቶች በጋብቻው ጊዜ የነበሯቸው የባልና ሚስት ሀብቶች... ለየራሳቸው የግል ሀብቶቻቸው ሆነው ይኖራሉ።

14 ምንም እንኳ እንዲህ ዓይነቱ ገቢ በጋራ ንብረት ክልል ውስጥ ቢወድቅም አስተዳደሩ በግል ንብረት ሥር ነው። ቁጥር 649። የግል ሀብትን ስለማስተዳደር። /1/ መሠረቱ።

/1/ ከተጋቢዎቹ አንዱ የግል ንብረቱን ለማስተዳደርና ገቢውንም ለመቀበል ይችላል።

15 ቁጥር 647። የባልና ሚስት የግል ሀብት /1/ ያለገንዘብ የተገኙ ሀብቶች ... ከጋብቻቸው በኋላ በውርስ ወይም በስጦታ ያገኙዎቻቸው ሀብቶች ለየራሳቸው የግል ሀብቶቻቸው ሆነው ይኖራሉ። የላይኛው ከዚህ በታች ከሰፈረው ከቁጥር 652/3/ ጋር አብሮ መንበብ ይኖርበታል። እንዲሁም በስጦታው ውል ወይም በኑዛዜው ተቃራኒ ድንጋጌ ከልላ በቀር ለሁለቱ ተጋቢዎች በስጦታ ወይም በኑዛዜ የተሰጡት ንብረቶች የጋራ ሀብቶች ናቸው።

የእንዲህ ዓይነቱ ግልጽና የማያሻማ ኃይል ቃል ያለመኖር ስጦታውን ወይም ውርሱን በጋራ ንብረት ውስጥ ያስመድበዋል።¹⁶

እጠራጣሪ ሁኔታ ሲያጋጥም ማድላት ቆሚገባው ውርሱ ወይንም ስጦታው የጋራ ንብረት ነው ለሚለው ተጋቢ ነው። ይህ ዓይነቱ አመለካከት የሚደገፍበት ምክንያት ስውር አይደለም። እርምጃው የተጋቢዎቹን ቁሳዊ ጥቅም በእኩል ደረጃ የሚጠብቅ ነው።

1-2-4. ከተጋቢዎቹ የአንደኛው የግል ንብረት መሆኑ በቤተሰብ የሽምግልና ጻኞች ካልጸደቀ በቀር ጋብቻው ባለበት ጊዜ በገንዘብ የተገኘ ማናቸውም ነገር የጋራ ንብረት ይሆናል።¹⁷ ይህ ደንብ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 652/2/ ውስጥ ይገኛል።¹⁸ ድንጋጌው የሕጉን ቁጥር 648 አተረጓጎምና አረጋግጦም በተመለከተ ሊነሳ ይችላል የነበረውን ማናቸውንም ጥርጣሬ ያሰወገደ በመሆኑ ልዩ ዋጋ አለው።

1-2-5. ቁጥር 648 ጋብቻ ባለበት ጊዜ በገንዘብ /በዋጋ/ ስለሚገኝ የግል ንብረት ይናገራል።

ከሚከተሉት መንገዶች በአንደኛው በዋጋ የግል ንብረት ሊገኝ ይችላል።

1ኛ. ከተጋቢዎቹ አንደኛው የግል ባለሀብት የሆነበት ንብረት በሌላ ንብረት ሊለወጥ ይችላል።

2ኛ. እንዲህ ያለው ንብረት ሊሸጥና ከሺያጬ የተገኘው ገቢ ሌላ ንብረት ለመግዣ ሊውል ይችላል።

3ኛ. ከተጋቢዎቹ የአንደኛው የግሉ የሆነው ገንዘብ ለዚህ ጉዳይ ሊከፈል ይችላል።¹⁹

እንግዲህ ጥያቄው፣ የተገኘው አዲሱ ንብረት የሚታየው በምን ዓይነት ነው የሚለው ነው። አስቀድሞ የግል በነበረ ንብረት አማካይነት ሊገኝ በመቻሉ ብቻ የግል ንብረት ይሆናል??

¹⁶ የቁጥር 652/3/ የእንግሊዝኛ አቻ “act of donation or will” የሚለውን ሐረግ ይጠቀማል። ከግዴታዎች ሕግ አንጻር “act” የሚለው የእንግሊዝኛ ቃል ሁለት ትርጉም አለው።

1ኛ. ለሕጋዊያን ሥራዎች ሊቆም ይችላል ወይም
2ኛ. ለተፈጸሙ ነገሮች ማረጋገጫ የሆነውን ጽሑፍ /ሰነድ/ ሊያመለክት ይችላል።
በቁጥር 652/3/ ውስጥ “act” የሚለው ቃል አገባብ የሚሰጠው ትርጉም የኋለኛው ነው።

¹⁷ አንድ ሰው እሴት ያለውን ነገር ለምሳሌ ገንዘብ ከፍሎ ወይም አገልግሎት ሰጥቶ በአፀፋው የሌላ ነገር ባለ ሀብት ሲሆን ይህ ባለሀብት የሆነበት ነገር በዋጋ የተገኘ ነው ይባላል። /የብላክ የሕግ መዝገብ ቃላት/

¹⁸ ቁጥር 652 የጋራ ሀብት
/2/ እንዲሁም ባልና ሚስቱ ከተጋቡ በኋላ በገንዘብ የገዟቸው ሀብቶችና በቤተክመድ የሽምግልና ደኞች የአንዱ የግል ሀብት ይሁኑ ያልባሉት ነገሮች ሁሉ የሁለቱ የጋራ ሀብቶች ናቸው።

¹⁹ ቁጥር 648/2/ በገንዘብ የተገኙ ሀብቶች
/1/ እንዲሁም ከተጋቡ በኋላ ከባልና ሚስት አንዱ በገንዘብ የገዟቸው ሀብቶች የግል ሀብቶች ናቸው። ይኸውም የሚሆነው ሀብቱ የተገኘው በግል ገንዘብ የገዛው ሲሆንና ወይም የግል ገንዘብ በሆነው ነገር ልውጫ ያገኘው ሲሆን ወይም በገዛ ገንዘብ የገዛው ወይም ደግሞ በራሱ ሀብት ልውጫ ያገኘው የሆነ እንደሆነ ነው።

በፍ/ብ/ሕግ መሠረት የሚመለከተው ተጋቢ በሚያቀርበው ጥያቄ መነሻ የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ንብረቱ የግል ነው ብለው ካልወሰኑ በቀር ከላይ ከተገለጹት መንገዶች በአንደኛው የተገኘ ማናቸውም ንብረት የግል ሊሆን አይችልም።²⁰ በመሆኑም በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይህ ዓይነቱ ውሳኔ ካልተሰጠ የተገኘው አዲሱ ንብረት በሕግ አግባብ የጋራ ንብረት ክፍል ይሆናል።

የላይኛው አነጋገር የሕግ መሠረት ያለው ነው። አንድ ሰው ይህ መሆኑን ሊረዳ የሚችለው በቁጥር 648/2/ ሥር ከሰፈረው ቋንቋ አንቅቶ ተቃራኒውን በመውሰድ ብቻ አይደለም። በተጨማሪ ከላይ በ1-2-4 እንደተመለከተው ግልፅ ከሆነው ከቁጥር 652/2/ ድንጋጌ በቀላሉ ነገሩን ለመገንዘብ ይቻላል። ቀጥሎ ያለው ምሳሌ ጉዳዩን ይበልጥ ግልፅ ሊያደርገው ይችላል።

“ሥ” የፈጸመው የስጦታ ውል ምስጋና ይግባውና ባ. የሚ.ባል 30 ሺህ ብር እገኝ እንበል። የስጦታ ሰነድ ሚ. የባ. ሚስትን ከልግስናው ውጪ የሚያደርግ የማያሻማ ኃይለ ቃል ይዟል። ባ. ገንዘቡን ተቀማጭ እስካደረገው ድረስ የግል ንብረቱ ሆኖ ይቀራል። ይሁንና ለመኖሪያ ቤት መሥሪያ ቢያውለው የግሉ በነበረው ገንዘብ ቤቱ በመሠራቱ ብቻ የግል ንብረቱ ነው ለማለት አይችልም። ቤቱ የባ. የግል ንብረት የሚሆነው የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይህ እንዲሆን የወሰኑ እንደሆነ ብቻ ነው። አለበለዚያ ቤቱ የባ.እና የሚ. የጋራ ንብረት ሆኖ ይቀራል።

ወይም ሚ. የባ. ሚስት ባ.ን ባገባችበት ዕለት የአንድ የእህል ወፍጮ ባለሀብት ነበረች እንበል። የእህል ወፍጮው የግል ንብረቷ መሆኑ ይቀጥላል። ሆኖም የእህል ወፍጮውን በመለስተኛ አውቶቡስ ብትለውጠው ወዲያውኑ የመለስተኛ አውቶቡስ ብቸኛ ባለሀብት አትሆንም። የግል ንብረቷ መሆኑን የሚገልፅ ውሳኔ ከቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች አስከታገኝ ድረስ መለስተኛ አውቶቡስ የሚ.ና የባ. የጋራ ንብረት ሆኖ ይቆያል።

1-3 የጋራ ንብረትን አስመልክቶ ስላለው የሕሊና ግምት ማስታወሻ

የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 653/1/ ለጋብቻ የንብረት ገፅታ የሕግ የማዕዘን ድንጋጌ የሆነውን የሕሊና ግምት ይደነግጋል። በዚህ ድንጋጌ የተነሳ ከተጋቢዎቹ አንደኛው ብቸኛ ባለሀብት ስለመሆኑ ማስረጃ ካላቀረበ በስተቀር ቤትዳሩ ውስጥ ያለው ሀብት ሁሉ የጋራ ንብረት ሆኖ ይቆጠራል።²¹

የዚህ የሕሊና ግምት አጠቃላይነት ማብራሪያ የሚጠይቅ አይደለም። ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ድንጋጌ “ማንኛውም ሀብታቸው ሁሉ” የሚለውን ሐረግ የያዘ ሲሆን የሐረጉን አጠቃላይነት የሚያጠቡ ቃላት አይገኝበትም። በመሆኑም የተፈራበት ሁኔታና ጊዜ ልዩነት ሳይፈጥር የሚንቀሳቀሱና የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች ሁሉ በሕሊና ግምት አደማስ ውስጥ ይታቀፋሉ።

ይህ መሠረታዊ የሕሊና ግምት ጋብቻ ሲፈረስ የሚነሱትን ንብረት ነክ ክርክሮች በመወሰን ረገድ ያለው ጠቀሚታ በምንም ዓይነት መዘንጋት አይኖርበትም። በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ የሚነሱትን ክርክሮች አስመልክቶ ለሚከናወነው የዳኝነት ሥራ የመነሻ ነጥብ ሆኖ ያገለግላል።

ክርክሮቹ ሲጻፉ የሕሊና ግምቱ በተሟላ አኳኋን ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል። ይህ የሚረጋገጠው ደግሞ በሕሊና ግምቱ በውስጥ ታዋቂነት ያሉት ደንቦች ሲጠበቁ ብቻ ነው። ምንም ቀላል ቢሆኑ ከዚህ በታች ተገልጸዋል።

²⁰ ቁጥር 648/2/ በገንዘብ የተገኙ ሀብቶች
/2/ ከዚህ በላይ ባለው በመጨረሻው የኃይለ-ቃል የተመለከተው ድንጋጌ ግን፣ በዚህ ዓይነት የተገዛው የተገኘው ሀብት የግል ይሁንልኝ ብሎ አንደኛው ያቀረበው ጥያቄ የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኛ ካላጸደቀው በቀር ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም።

²¹ ቁጥር 653 የሕሊና ግምት
/1/ ከባልና ሚስት እንዲ የግል ሀብቱ ነው ብሎ ካላሰረዳ በቀር ማንኛውም ሀብታቸው ሁሉ እንደ ጋራ ንብረታቸው ሆኖ ይቆጠራል።

1ኛ. የሕሊና ግምቱ ሙሉ በሙሉ አላስፈላጊ ስለደረገው፣ የጋራ ንብረትን በተመለከተ አንድ ሰው ማስረጃ እንዲያቀርብ መጠየቅ አይኖርበትም። ማስረጃው የግል ንብረት ሁኔታ እንጂ የጋራ ንብረት አይደለም።

2ኛ. ለአባባሉ ማስረጃ የማቅረብ ሕጋዊ ግዴታ ያለበት ያንድ ንብረት ብቸኛ ባለሀብት ነኝ የሚለው ተጋቢ ብቻ ነው። ንብረቱ የጋራ ነው የሚለው ወገን ማስረጃ ለማቅረብ ግዴታ የለበትም። በመሆኑም አባባሉ በማስረጃ እንዲደግፍ መጠየቅ አይኖርበትም።

3ኛ ንብረቱ የግል ነው ለማስገኘት የሚያስችል ግልፅ የእምነት ቃል የተሰጠ ያህል የሚገመት ካልሆነ በቀር ንብረቱ የጋራ ነው የሚለው ተጋቢ የተናገረው ቃል ከሕሊና ግምቱ ለማፈንገጥ ሰብብ መሆን የለበትም።

4ኛ. በሕሊና ግምቱ ላይ የሚቀርበው ተቃራኒ ማስረጃ የአስረጃነት የክብደት ሚዛንን የጠበቀ መሆን አለበት። በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ አሳማኝ ክርክሮች ብቻ ተፈጻሚነቱን ማስቀረት ይኖርባቸዋል። በሌላ ጊዜ ሁሉ አፈፃፀሙ መነካት የለበትም።

1.4 የግል ንብረትን ስለሚመለከት ማስረጃ

ቀደም ብሎ እንደተነገረው በትዳሩ ውስጥ ያለው ሀብት ሁሉ የተጋቢዎቹ የጋራ ንብረት ሆኖ ይገመታል። ስለዚህ የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ በማስረጃ መደገፍ ይኖርበታል። ይህ ፍጹም አስፈላጊ ነው።

ካለፈው ማብራሪያ የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ የተለያዩ መሠረቶች ሊኖረው እንደሚችል መረዳት አያዳግትም። ከተጋቢዎቹ አንደኛው የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት ነኝ ሲል የሚቀርበው አቤቱታ ወይንም ክስ ከሚከተሉት በአንደኛው አባባል መሠረት ሊሆን ይችላል።²²

- 1ኛ. ከጋብቻው አስቀድሞ ወይም በጋብቻው ዕለት ሀብትነቱ የኔ የነበረ ነው
- 2ኛ. ከጋብቻ በኋላ ተለይቶ ለኔ ብቻ በተደረገ የሰጠታ ውል ያገኘሁት ችሮታ ነው
- 3ኛ. ከጋብቻ በኋላ ተለይቶ ለኔ ብቻ በተደረገ ኑዛዜ ያገኘት ውርስ ነው
- 4ኛ. ቀድሞ የግሌ በነበረው ንብረት ልዋጭ ያገኘሁት ነው
- 5ኛ. የግሌ በነበረው ገንዘብ የገዛሁት ነው ወይንም
- 6ኛ. የግሌ የነበረውን ንብረት ሸጬ ባገኘሁት ገንዘብ የገዛሁት ነው።

በየትኛውም አባባል ላይ ይመሥረት የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ ማስረጃን ይጠይቃል። ማስረጃ በሌለበት በትዳር ሀብት ውስጥ የግል ንብረት የለም።²³



ለዚህ ዓይነት አቤቱታ ወይም ክስ በሁሉም ጉዳይ እንዲቀርብ የሚጠየቀው ማስረጃ አንድ ዓይነት አይደለም። ለምሳሌ፡- ባ.የሚ. ባል ከጋብቻው በፊት የእሱ ሀብት መሆኑን መሠረት በማድረግ የአንድ መኖሪያ ቤት ብቸኛ ባለሀብት ነኝ ሲል ከጋብቻው በፊት ቤቱ የእሱ የነበረ ስለመሆኑ ማስረጃ እንዲያቀርብ ይጠየቃል። ዳሩ ግን ባ. አቤቱታውን የሚያቀርበው ቤቱ ለኔ ጥቅም ብቻ ተለይቶ በተደረገ ኑዛዜ በማስረጃነት ያገኘሁት ውርስ ነው በማለት ከሆነ የዚህን እውነትነት የሚያረጋግጠውን ኑዛዜ በማስረጃነት እንዲያቀርብ ይጠየቃል። እንግዲህ አቤቱታ ወይም ክስ አቅራቢው በማስረጃነት ምን ማቅረብ ይገባው እንደሆነ መወሰን የሚኖርበት ለአቤቱታው ወይም ለክሱ መሠረት የሆነውን አባባል ይዞ የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 647,648 እና 652 ድንግጌዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት ነው።

²² ቁጥር 647,648 እና 652 /3/ ይመለከታል።

²³ ይህ መሆኑ ከዚህ በላይ በ21 ሥር ከተጠቀሰው ከቁጥር 653/1/ በግልፅ ይታወቃል።

1.5. የቀድሞ ተጋቢዎች ንብረት ነክ ግንኙነት የሚጣራበት መደበኛ ደንቦች²⁴

ጋብቻ በሚፈርስበት ጊዜ በቀድሞ ተጋቢዎች መካከል የነበረውን ንብረት ነክ ግንኙነት የሚጣራበት መደበኛ ደንቦች በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 684,685 እና 689 ሥር ይገኛሉ።

እንርሱም ቀጥሎ ባጭሩ ተገልጸዋል።

1.5.1. ይግል ንብረትን መልሶ የመውሰድ ደንብ

ጋብቻ ሲፈርስ እያንዳንዱ ተጋቢ የግል ንብረቱን መልሶ ለመውሰድ መብት አለው።²⁵ ይሁን እንጂ መብቱ አግባብ ያለው ማስረጃ ከማቅረብ ግዴታ ጋር የተቆራኘ ነው። በመሆኑም የዚህ ዓይነት ማስረጃ በሌለበት ሥራ ላይ አይውልም።

1.5.2. ማካካሻ የማግኘት ደንብ

የግል ንብረት ሽያጭ የተገኘ ገቢ በጋራ ንብረት ውስጥ ተጠቃሎ እንደሆነ ጋብቻው በሚፈርስበት ጊዜ ይህን አባባል ያረጋገጠው ተጋቢ የንብረት ዋጋ እንድም በጥራ ገንዘብ ወይም በሌላ ነገር ከጋራ ንብረቱ የመውሰድ መብት አለው።²⁶ ተጋቢዎቹ እንዲህ ዓይነቱን ጥያቄ በአንድ ጊዜ ያቀረቡት ሲሆን ሚስት ከባል አስቀድማ ከጋራ ንብረቱ ማካካሻ ትወስዳለች። እዚህ ላይም ቢሆን መብቱን ሥራ ላይ ለማዋል በቅድሚያ አግባብ ያለውን ማስረጃ ማቅረብ ግድ መሆኑን መዘንጋት የለበትም።

1.5.3. የጋራ ንብረት የክፍያ ደንብ

ጋብቻ በሚፈርስበት ጊዜ እያንዳንዱ ተጋቢ ከጋራ ንብረቱ ዋጋ እኩሌታውን /ግማሹን/ የማግኘት መብት አለው። እዚህ ላይ፣ የደንቡ ተፈጻሚነት ተጋቢዎቹ የጋራ እንደሆነ ባመኑት ንብረት ላይ ብቻ ሳይሆን ሀብትነቱ የአንደኛው የግል መሆኑ ባል ተረጋገጠው ንብረት ላይም ጭምር እንደሆነ መገንዘብ ይገባል።²⁷

24 እነዚህ ደንቦች መደበኛ የተባሉት በተለያዩ ሁኔታዎች የቤተክመድ የሽምግልና ዳኞች ተፈጻሚነታቸውን ሊያስቀሩ ስለሚችሉ ነው። ከተጋቢዎቹ በአንደኛው ብቻ የፍቺ ጥያቄው የቀረበ ሲሆን ወይም ፍቺው በአንደኛው ከባድ ጥፋት ምክንያት የተወሰነ ሲሆን ይሽምግልና ዳኞች አብላጫው ወይም በሙሉ የትጻፍ የጋራ ንብረት የሌላኛው ወገን እንዲሆን መወሰን ይችላሉ። በተጨማሪ ጥፋተኛው ከሆነው ወይም ፍቺውን ከጠየቀው ተጋቢ የግል ንብረት ከዋጋው እስከ ሂሳብ ድረስ ወስደው ለሌላኛው ተጋቢ መስጠት ይችላሉ።

/በቁጥር 692-694/ የዝመት ተግባር መፈጸም እንዲሁም በሕጉ በተገለጸው ሁኔታ የትጻፍን መኖሪያ ቤት ትቶ መሔድ ለፍቺ ከባድ ምክንያት የሚሆኑ ከተጋቢዎቹ የአንደኛው ጥፋቶች ናቸው። /ቁጥር 669/

25 ቁጥር 684 የግል ሀብቱን መልሶ ስለመውሰድ ከተጋቢዎቹ እያንዳንዱ የግል ሀብቱ መሆኑን አስረድቶ የራሱን የግል ድርሻ ሀብት በዓይነቱ መልሶ ለመውሰድ መብት አለው።

26 ቁጥር 685 የጋራ ሀብቱን በየድርሻው ስለመውሰድ

/1/ ከተጋቢዎቹ አንድ የግል ንብረቱ የነበረው ነገር ተሸጦ ዋጋው ወደ ጋራ ንብረት ውስጥ የተደባለቀ መሆኑን ያስረዳ እንደሆነ ከጋራ ሀብቱ ውስጥ ለዚህ የግል ገንዘብ ተመዛዛኝ የሚሆነው መጠን ቀንሶ ዋጋውን ለራሱ ድርሻ ለመውሰድ ይችላል።
/2/ ሚስት የግል ሀብቷን ከባል አስቀድማ መውሰድ ይገባታል።

27 ቁጥር 689 የጋራ ሀብት ክፍያ /1/ ከዚህ ባለፉት ቁጥሮች የተመለከቱት ድንጋጌዎችና በጋብቻቸው ውል ወይም ተጋቢዎቹ በሚጻፉ አኳኋን የተፈረረሙት ድንጋጌዎቹ እንደ ተጠቆሁ ሆነው የተጋቢዎቹ የጋራ ሀብት ክፍያ የሚፈጸመው እኩል በኩል ነው።

ከፍ ብሎ የተገለጹትን ደንቦች ላፍታ ቢስተዋሉ፤ የጋራ ንብረት የሕሊና ግምት መግለጫዎች ሆነው ይገኛሉ። በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩን ለማረጋገጥ ማስረጃ ማቅረብ ግድ ስለመሆኑ በቁጥር 653/1/ ላይ የተደነገገው፤ ከንብረት ነክ ግንኙነት የማጣራት ጉዳይ ጋር በተገናኘም በቁጥር 684 እና 685 በድጋሚ ተጠናክሯል።

2. የጠቅላይ ፍ/ቤት ውሳኔ

2.2. የጉዳዩ ፍሬ ነገር ባጭሩ

በብሩክታይት ግብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የተነሳው ሙግት የጠቅላይ ፍ/ቤትን አትኩሮት ሊያገኝ የቻለው የከፍተኛ ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ በመቅረቡ ነው። የኋለኛው ፍ/ቤት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የአሁን ይግባኝ ባይን በመደገፍ ሰጥተውት የነበረውን ውሳኔ ሸሯል።

ተሟጋቾቹ የተጋቡት ሐምሌ 22 ቀን 1968 ዓ.ም ነበር። ጋብቻቸው መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም የፈረሰ ሲሆን ይህም በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የፍቺ ውሳኔ ነበር።

ምንም እንኳን ጋብቻው የፈረሰው መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም ቢሆንም ተሟጋቾቹ ከ1972 ዓ.ም ጀምሮ ተለያይተው ይኖሩ ነበር።

ይሟገቱ የነበሩት በመኖሪያ ቤት ላይ ነው። ሥራው የተጀመረው በ1973 ዓ.ም ሲሆን ከፍጻሜ የደረሰው በተከታዩ ዓመት ነው። ቤቱን ለመሥራት የፈጀው ገንዘብ ብር 40 ሺህ እንደሆነ ተገምቷል።

ይግባኝ ባይ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው ስትል መልስ ሰጭ የራሱ ብቻ እንደሆነ ይናገራል።

2.2. የተሟጋቾች ክርክር

መልስ ሰጭ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ነኝ፤ የሚለው ቤቱ የተሰራው ተቀማጭነታቸው ዙሪክ ስዊዘርላንድ የሆኑ ወ/ሮ ማርግሬት ማተርን የተባሉ ሴት በግል በሰጡኝ የስጦታ ገንዘብ ነው እያለ በመከራከር ነው።

ከኢት/ንግድ ባንክ በተጻፈው ደብዳቤ መሠረት ከ1972 እስከ 1976 ዓ.ም ባለው ጊዜ ውስጥ በተለያዩ አምስት ወቅቶች ገንዘብ ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም ተልጿል። የገንዘቡም ጠቅላላ ድምር ብር 31050.82 ነበር።

ይግባኝ ባይ በበኩሏ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው የምትለው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ መሠረት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የመልስ ሰጭ የግል ንብረት ይሁን፤ ብለው አል ወሰኑም፤ እያለች በመከራከር ነው።

ከላይ በተጠቀሰው ድንጋጌ መሠረት፤ መልስ ሰጭ ለዚህ ጉዳይ ጥያቄ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የማቅረብ ግዴታውን ባለመወጣቱ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ሲሆን አይችልም፤ በማለት ተሟጋታለች።

እንደ ይግባኝ ባይ አባባል ቤቱ የተሰራው ከተሟጋቾቹ ደመወዝ እየተቀነሰ ተቀማጭ ተደርጎ በነበረው ገንዘብና በጋብቻቸው ጊዜ በመልስ ሰጭ ደራሲነት ከታተሙት መጻሕፍት ሽያጭ በተገኘ ገቢ ነው። ስጦታ የሚባለው ነገር ሐሰት እንደሆነና ወ/ሮ ማርግሬት ማተርንም የመልስ ሰጭ ፈጠራ እንደሆኑ ይግባኝ ባይ ትናገራለች።

2.3. የፍ/ቤቱ ሥነ አመክንዮና ውሳኔ

የመኖሪያ ቤቱ የመልስ ሰጭ የግል ንብረት ሳይሆን የጋራ ንብረታችን ነው፤ በማለት ይግባኝ ባይ መልስ ሰጭን ልትከራከረው አትችልም ሲል የጠቅላይ ፍ/ቤት ወስኗል። ሥነ አመክንዮ ከሦስት ጥያቄዎች ጋር የተገናዘበ ነው።

በመጀመሪያ ፍ/ቤቱ የመረመረው ተሟጋቾች ቤቱን በመሥራት ረገድ አድርገውት የነበረውን አስተዋፅዖ ነው። ቤቱ የተሠራው በጋራ ጥረት ነው? ወይንስ የአንዱ ተጋቢ የግል ጥረት ውጤት ነው? ለሚለው ጥያቄ ምላሽ ሽቶ ነበር። ምንም እንኳን ይግባኝ ባይ ቤቱን ቆሜ አሠርቼአለሁ ብትልም ጠቅላይ ፍ/ቤት የደረሰበት መደምደሚያ ለቤቱ ሥራ አንዳች የጉልበት አስተዋፅዖ አላደረገችም የሚል ነው።

ፍ/ቤቱ የይግባኝ ባይን አባባል ሳይቀበል የቀረው ጉዳዩ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይታይ በነበረበት ጊዜ ብላው የነበረውን መሠረት በማድረግ ነው። በዚያን ጊዜ ይግባኝ ባይ መጀመሪያ እሷና መልስ ሰጭ አብረው ቤቱን ለመሥራታቸው ምስክሮች አቀርባለሁ ብላ ነበር። ዳሩ ግን የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ምስክሮቿን እንድታቀርብ ካዘዟት በኋላ የተሰጠው ትዕዛዝ አግባብ ስላልሆነ በዚህ ነጥብ ላይ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልገኝም በማለት ተከራክራለች።

ፍ/ቤቱ ከዚህ ጋር በተገናኘ፣ ቤቱ የተሠራው የፍቺው ውሳኔ ከመሰጠቱ በፊት፣ ሆኖም ተሟጋቾች ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ መሆኑን አብክሮ አስገንዝቧል። በተጨማሪም ምንም እንኳን ይግባኝ ባይ እርሷና መልስ ሰጭ ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ መታረቃቸውን የተናረጉ ቢሆንም ማስረጃ ለማቅረብ አለመቻሏን ጠቅላይ ፍ/ቤት ገልጿል።

የፍ/ቤቱ ሁለተኛ ምርመራ ቤቱን ለመሥራት የዋለው ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ የሚመለከት ነበር። ምላሽ የፈለገው ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ ከየት ተገኘ? ለሚለው ጥያቄ ነበር።

በዚህ ረገድ ፍ/ቤቱ ቤቱ የተሠራው ወ/ሮ ማተርን ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም በላኩት የሰጠታ ገንዘብ ነው ከሚል መደምደሚያ ላይ ደርሷል። ይኸንንም ለማለት የቻለው ከኢት/ንግድ ባንክ በተጻፈው ደብዳቤ ላይ በመመሥረት ነው።

ጠቅላይ ፍ/ቤት የወሰደውን አቋም ለማጠናከር፣ የቤቱ ሥራ ከመጀመሩ አስቀድሞ ተሟጋቾች የጋራ ተቀማጭ እንደነበራቸው ይግባኝ ባይ ማስረዳት አለመቻሏን ገልጿል። ከዚህም ጋር ከመጽሐፍ ሽያጭ የተገኘው ገቢ ምን ያህል እንደሆነና ከዚሁ ገቢ ውስጥ ምን ያህል ለቤቱ ሥራ እንደዋለ ይግባኝ ባይ ልትገልጽ አለመቻሏን ጠቅሷል።

የፍ/ቤቱ ሦስተኛ ምርመራ ቤቱና ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ የጋራ ንብረት ነውን? በሚለው ጥያቄ ላይ ያተኮረ ነበር። መልስ ሰጭ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ነኝ በማለት የሰነዘረውን አባባል ይግባኝ ባይ በቁጥር 648/2/ መሠረት ተቀባይነት እንዳይኖረው ማድረግ ይቻላት እንደሆነ መርምሯል።

ይህን በተመለከተ ፍ/ቤቱ ስጦታው የተደረገው ተሟጋቾች ተለያይተው ይኖሩ በነበረበት ጊዜ በመሆኑ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለው ድንጋጌ መልስ ሰጭን አይመለከትም በማለት ወስኗል። በዚህም መሠረት የይግባኝ ባይን ክርክር ውድቅ አድርጓል።

ከተጋቢዎች አንደኛው የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች እንዲወሰንለት ጥያቄ የማቅረብ ግዴታ ያለበት ተጋቢዎቹ አብረው በሚኖሩበት ጊዜ ብቻ እንደሆነ ጠቅላይ ፍ/ቤት ገልጿል። አንድ ፍ/ቤቱ አነጋገር ተጋቢዎቹ ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለው ድንጋጌ ተፈጻሚነት የማይኖረው አንደኛው ወገን የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲወሰንለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ ቢያቀርብ፣ ሌላኛው ወገን የሽምግልና ዳኞቹ የላኩለትን መጥሪያ አክብሮ በጉዳዩ ላይ ለመነጋገር ፈቃደኛ ሆኖ ስለማይገኝ ነው።

ከዚህ በተጨማሪ ፍ/ቤቱ ይግባኝ ባይ በስጦታው ጉዳይ ላይ የሰነዘረችውን አነጋገር በዚህ ነጥብ ላይ ለወሰደው አቋም እንደማጠናከሪያ ተጠቅሞበታል። ይግባኝ ባይ ስጦታውን የሐሰት ነው ማለቷ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2436/1/ መሠረት ስጦታውን ለመቀበል አለመፍቀዷን ያሳያል በማለት ተችቷል።²⁸

²⁸ ቁጥር 2436 ስጦታውን ተቀባዩ አቀባለሁ ማለት አስፈላጊ ስለመሆኑ

ከላይ እንደተገለጸው ይግባኝ ባይ የመኖሪያ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው ስትል መልስ ሰጭ በበኩሉ የግል ንብረቱ ነው ይል ነበር። እንግዲህ ጠቅላይ ፍ/ቤት ከሁለቱ አባባሎች በሕግ ፊት የሚጸናው የትኛው እንደሆነ መወሰን ይጠበቅበት ነበር።

2.4.1. በመጀመሪያ፣ ፍ/ቤቱ ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱን በመሥራት ረገድ የጋራ ጥረት አድርገው ነበርን? የሚለው ጥያቄ ምላሽ ለማግኘት የደረገው ምርመራ ከንቱ መዳከም ሆኖ ይገኛል። የምርመራው ውጤት ምን ይሆን ምን ተሟጋቾች ተጋብተው በነበሩበት ጊዜ በተሰራው ቤት የሀብትነት መብት ላይ የተነሳውን ክርክር ለመወሰን እንዳች የሕግ ፋይዳ የለውም።

የኢት/የጋብቻ ሕግ አሁን ባለበት ይዘቱ “የጋራ ጥረት” በሚባለው አስተሳሰብና የተጋቢዎቹ “የጋራ ንብረት” በሚለው ጽንሰ-ሐሳብ መካከል ለአመል ያህል እንኳ ግንኙነት መኖሩን ጭራሽ አያመለክትም። በተጋቢዎቹ የጋራ ጥረት የተገኘ ሀብት ብቻ የጋራ ንብረት እንደሚሆን የትኛውም የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር አይደነግግም። ጋብቻ ባለበት ጊዜ በባል ወይም በሚሰጥ ብቸኛ ጥረት የተገኘ አንድ ንብረት የሚመለከተው ተጋቢ የግሉ እንደሚሆን ተገልጾ በሕጉ ውስጥ የትም ቦታ አልተጻፈም።

ይግባኝ ባይ እሷና መልስ ሰጭ በጋራ ቤቱን ለመሥራታቸው ማስረጃ ማቅረብ እንደማያስፈልጋት ስትገልጽ ትክክለኛ እንደነበረች በቀላሉ መገንዘብ ይቻላል። የጋራ ጥረት የተባለው አስተሳሰብ ለሙግቱ አወሳሰን አንዳች ፋይዳ የሌለው እንደመሆኑ፣ ማስረጃ እንድታቀርብ መጠየቅ እውነትም አለአግባብ ነበር።

2.4.2. ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ በተመለከተ የሚከተሉት ሂሰች በፍ/ቤቱ ውሳኔ ሊሰነዘሩ ይችላሉ። ከሁሉ በተቀዳሚ መልስ ሰጭ በዚህ ረገድ ያለውን አባባል ፍ/ቤቱ የተቀበለው ያለበቂ ማስረጃ ነው። ቀደም ብሎ እንደተገለጸው መልስ ሰጭ የሚለው ቤቱ የተሠራው ከወ/ሮ ማተርን ለግሉ በስጦታ በተቀበለው ገንዘብ ነው። ይህ አባባሉ በተከታታይነት ሁለት ነገሮችን የማስረጃት ግዴታ ይጥልበታል።²⁹

1ኛ. በወ/ሮ ማርጋሬት ማተርን የተደረገለትን የገንዘብ ልግስና የሚገልጽ ሰነድ መኖሩን ማረጋገጥ ይኖርበታል።

2ኛ. ቤቱ የተሠራበት ወጪ ሙሉ በሙሉ የተሸፈነው በስጦታ በተገኘው ገንዘብ መሆኑን ማረጋገጥ ይኖርበታል።

መልስ ሰጭ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታውን ጨርሶ አልተወጣም። ምናልባት የኢት/ንግድ ባንክ ደብዳቤስ ተብሎ ይጠየቅ ይሆናል። እርግጥ ይህ ደብዳቤ ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም ገንዘብ ለመላኩ ማስረጃ ይሆናል። ዳሩ ግን የስጦታ ሰነድ አይደለም።

ከኢት/ንግድ ባንክ የተገኘው ደብዳቤ በወ/ሮ ማተርን ልግስና የተደረገበት ጽሑፍ አይደለም።³⁰ በመሆኑም ያለው የአስረጃነት ዋጋ ገንዘብ የተገኘው ከስጦታ ተግባር መሆኑን እስከማረጋገጥ ድረስ በምንም ዓይነት ክፍ ሊል አይችልም። የተላከው ገንዘብ መልስ ሰጭ ለወ/ሮ ማተርን ለፈጸመው አንድ ነገር ክፍያ ሊሆን ይችላል።

²⁹ /1/ የስጦታ ውል ፍጹም የሚሆነው፣ ስጦታ ተቀባይ ለእርሱ የተደረገውን ልግስና አቀባላለሁ ብሎ አሳቡን የገለጸ እንደሆነ ነው።
ቁጥር 2447 ማስረጃ

/1/ ስጦታ እለ የሚለው ሰው ስጦታ መኖሩን ማስረጃት አለበት።

³⁰ ከዚህ በላይ በቁጥር 16 ሥር ያለውን ይመለከታል።

የግል ንብረትን በሚመለከት የሚቀርቡ አቤቱታዎችና ክስቶች በማስረጃ እንዲደገፉ ሕጉ አበክሮ የሚጠይቅ መሆኑን ችሏል። በማለት ፍ/ቤቱ የመልስ ሰጭን አባባል እንዲሁ ተቀብሏል። በሁለተኛ ደረጃ ከላይ በቁጥር 1-4 እንደተባራራው የጋራ ንብረት ማስረጃ የሚጠይቅ አይደለም። ይልቁንስ በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩን ለማረጋገጥ አስፈላጊውን ማስረጃ ማቅረብ የግድ ነው። በመሆኑም ጠ/ፍ/ቤት ውሳኔውን ሲሰጥ ቤቱ የተሰራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ አስመልክታ የሰነዘረችውን አባባል ይግባኝ ባይ በማስረጃ መደገፍ አለመቻሏን ከግምት ማግባቱ ስህተት ሆኖ ይገኛል። የመልስ ሰጭ አቤቱታ ዓላማው ቤቱን የግል ንብረት ነው ለማሰኘት እንደመሆኑ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ ያለው በሱ ላይ ነው። ታዲያ ይህን ግዴታ መወጣት ሲሳነው የይግባኝ ባይ ላላቸው አባባል ማስረጃ ማቀርብ አለመቻል ለመልስ ሰጭ ማካካሻ ሆኖ መወሰድ ባልተገባው ነበር።

በሦስተኛ ደረጃ ፍ/ቤቱ በዚህ ጥያቄ ላይ ሲወስን፣ ከስዊትዘርላንድ በተላከው ገንዘብና ቤቱን ለመስራት በግምት ፈጀ በተሳለው ገንዘብ መካከል ያለውን የአጋዝ ልዩነት ከግምት እንዳስገባ ውሳኔው በግልፅ ያሳያል። እዚህ ላይም ቢሆን ፍ/ቤቱ ስህተተኛ ሆኖ ይገኛል። ከክርክሩ አንጻር ሲታይ በ31 ሺህና በ40 ሺህ መካከል ያለው ልዩነት ሰፊ ነው። በዚህም የተነሳ ለቤቱ መስሪያ የተደረገው ወጪ ሙሉ በሙሉ ከስዊትዘርላንድ የመጣ ነው የሚለውን ሐሳብ ለመቀበል አይቻልም። ከየት እንደተገኘ ምንጩ ሳይታወቅ የቀረው ገንዘብ መጠን እነስተኛ አይደለም። ቤቱን ለመሥራት በግምት ፈጀ ከተሳለው ገንዘብ ወደ 25% ይጠጋል።

2.4.3. ከዚህ በማስተካከል ፍ/ቤቱ በመልስ ሰጭ ላይ የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ ተፈጻሚነት ይኖረዋል? ብሎ ባነሳው ጥያቄ ላይ የሰጠው ውሳኔ ይተኩርበታል።

ሀ/ በመልስ ሰጭ ላይ ቁጥር 648/2/ ተፈጻሚ የመሆኑ ወይም ያለመሆኑ ጥያቄ መወሰን ያለበት ጉዳዩን ከመኖሪያ ቤቱ አኳያ በማየት ነው። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ይኸንን ነጥብ የዘነጋው መስሎ ይታያል። የተሟጋቾች ክርክር በቤቱ የሀብትነት መብት ላይ ነው እንጂ በገንዘብ ላይ አይደለም። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ከላይ የተመለከተውን ጥያቄ የመረመረው ከስዊትዘርላንድ ከመጣው ገንዘብ አኳያ መሆኑን ትችቱ ያሳያል።

ከተጋቢዎቹ አንዱ ጋብቻው ባለበት ጊዜ በዋጋ የተገኘ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲረጋገጥለት መከተል የሚገባው ሥነ ሥርዓት የተደነገገው በቁጥር 648/2/ ነው የተሠራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ አስመልክቶ በተሟጋቾች መካከል ያለው ልዩነት የቱን ያህል የሰፋ ቢሆንም ቤቱ ከላይ የተገለጸው ዓይነት ንብረት ነው። ስለዚህ ቁጥር 648/2/ መልስ ሰጭን ይመለከት አይመለከት እንደሆነ የሚለውን ጥያቄ ፍ/ቤቱ ሲመረምር በቀጥታና ግልፅ በሆነ አኳኋን ጉዳዩን ከቤቱ አንጻር አለማየቱ ስህተት ሆኖ ይገኛል።

ለ/ ከላይ በተገለጸው ምክንያት ጠ/ፍ/ቤቱ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ ሥር ስጦታ ይሸፈናል የሚል የተሳሳተ አስተሳሰብ ያለው መስሎ ይታያል።

ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ፍ/ቤቱ ገንዘቡ ለመልስ ሰጭ ብቻ የተደረገ ልግለስና እንደሆነ ገልጿል። ይህን አመለካከት አስከደህ ድረስ የሚጠበቅበት ገንዘብ ከቁጥር 648/2/ ክልል ውጪ መሆኑን እንዲገልፅ ብቻ ነበር። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ይህን ከማድረግ ፈንታ መልስ ሰጭ ገንዘቡ የግሉ መሆኑ እንዲታወቅለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ የማቅረብ ግዴታ ለምን እንደሌለበት መደገፊያ ይሆናሉ ያላቸውን ምክንያቶች በማቅረብ ተችቷል። በመሆኑም ጠ/ፍ/ቤት ያደረገው ትችት ተፈጻሚነቱ በዋጋ በተገኙ ንብረቶች ላይ ብቻ እንዲሆን በተወሰነው በቁጥር 648/2/ ሥር ስጦታና ውርስ ይሸፈናሉ የሚለውን የተሳሳተ እምነት ሊያሳድር ይችላል።

ሐ/ ከፍ ብሎ የተመለከተውን ጥያቄ ሲመረምር ፍ/ቤቱ ገንዘብ ከስዊትዘርላንድ በመጣበት ጊዜ ተሟጋቾቹ ተለያይተው ይኖሩ እንደነበሩ ጠቅሶ ቁጥር 648/2/ ያለው ተፈጻሚነት አብሮ በሚኖሩት ተጋቢዎች ላይ ብቻ እንደሆነ ገልጿል። አንድ ባለትችቱ እምነት ይህ ድንጋጌ ተለያይተው የሚኖሩ ተጋቢዎችን አይመለከትም ማለት ስህተት ነው። በሕጉ ውስጥ ቁጥር 648/2/ በእንዲህ ጠባብ አኳኋን መተርጎም እንዳለበት የሚጠቁም ምንም ፍንጭ የለም።

እርግጥ በኑሮ ልማድ እውቀት ባልና ሚስት አብረው እንዲኖሩ ይጠበቃል። ይሁንና ይህ ማለት ተለያይተው ለመኖር ስምምነት ከማድረግ በሕግ ተከልክለዋል ማለት አይደለም።

እንዲያውም እንዲህ ያለውን ስምምነት ለማድረግ ያላቸውን መብት ሕገ በግልፅ ያውቅላቸዋል።³¹ ይህ እስከሆነ ድረስ ፍ/ቤቱ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለውን ድንጋጌ የተረገጠውን አኳኝን የሕግ መሠረት የሌለው ሆኖ ይገኛል።

በሕግ ረገድ የተጋቢዎችን ተለያይቶ መኖር ከጋብቻ መፍረስ ጋር አንድ አድርጎ ማየት እንደማይቻል ግልፅ ነው።³² ስለዚህ አብረው ወይም ተለያይተው መኖራቸው ልዩነት ሳይፈጥር፣ ጋብቻ በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የተደነገጉ አዛዥነት ያላቸው ድንጋጌዎች 648/2/ን ጭምር በተጋቢዎቹ ላይ ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል። በትዳር እስከተሳሰሩ ድረስም ይፀኑባቸዋል።

መ/ ተጋቢዎች ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚልኩትን መጥሪያ ለማክበር ፈቃደኛ አይሆኑም፤ የሚል አነጋገር ፍ/ቤቱ ሰንዘራል። በቁጥር 648/2/ ሥር ያለውን ድንጋጌም ከላይ በተገለጸው አኳኝን አጥብቦ ሲተረጉም የሰጠውም ምክንያት ይኸ ነው። ይሁንና ምክንያቱ የድንጋጌውን በጠባብ መተርጎም አግባብ አያሰኘውም።

እንደ እውነቱ ከሆነ አንድ ሰው አብረው የሚኖሩ ተጋቢዎች አብረው ስለኖሩ ብቻ ከቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚላኩትን መጥሪያ ሁልጊዜ ያክብራሉ፣ የሚለውን አመለካከት መያዝ አይቻለውም። ተለያይተው የሚኖሩ ተጋቢዎችም እንዲህ ያለውን መጥሪያ ለማክበር ሁልጊዜ ፈቃደኛ አይሆኑም፤ ለሚለውም አመለካከት ከላይ የተገለጸው እውነትነት አለው።

የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች እንዲህ ባሉት ጉዳዮች ላይ ለመወሰን እንዲችሉ ሕገ ከሰጣቸው የዳኝነት ሥልጣን አኳያ ሲታይ ፍ/ቤቱ ቁጥር 648/2/ን በጠባብ አኳኝን ለመተርጎም የሰጠው ምክንያት የሚደገፍ አይሆንም። ዞር ዞር የተላከለትን መጥሪያ የማያከብር ተጋቢ በሌለበት የሽምግልና ደኞች ጉዳዩን መርምረው ተገቢ ሆኖ ያገኙትን ውሳኔ ከመስጠት በሕግ አልተከለከሉም።

ሠ/ ከላይ እንደተገለጸው ይግባኝ ባይ ሰጦታውን ሐሰት ነው ማለቷ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2436/1/ መሠረት ልግስናውን ለመቀበል አለመፍቀደን ያሳያል ብሎ ጠ/ፍ/ቤት ተችቷል። ይህን ያለው በቁጥር 648/2/ ሥር የሚገኘውን ድንጋጌ መልስ ሰጭን አይመለከትም በማለት የወሰደውን አቋም ለማጠናከር ነው። ጻፍ ግን ፍ/ቤቱ ልግስናው ለመልስ ሰጭ ጥቅም ብቻ የተደረገ ነው እያለ ይህ ዓይነቱ ጥቅም የወሰደውን አቋም ያጠናክራል ብሎ ሊገምት እንደሚችል ለመረዳት የሚሳኝ ይሆናል።

ለትችቱ የሕግ መሠረት ሆኖ የተጠቀሰው ቁጥር ርዕስ “ስጦታን ተቀባዩ እቀበላለሁ ማለት አስፈላጊ ስለመሆኑ” የሚል ነው። ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ክፍል እንደሚከተለው ይነበባል።

/1/ “የሰጦታው ውል ፍጹም የሚሆነው ስጦታ ተቀባዩ ለርሱ የተደረገውን ልግስና እቀበላለሁ ብሎ ሀሳቡን የገለፀ እንደሆነ ነው”።

ይህ ድንጋጌ የታቀደው የስጦታ ውል ተመስርቷል የሚባልበትን ጊዜ ለመወሰን እንዲረዳ ነው። ባጭሩ የሚለው ይህ ነው። አንድ ሰው አንድ ነገርን ለሌላ ሰው በስጦታ ለመስጠት በማቀድ የውል ሐሳብ ሲያቀርብ፣ የኋለኛው ሰው የቀረበለትን የውል ሐሳብ መቀበሉን እስካልገለጸ ጊዜ ድረስ በመካከላቸው የስጦታ ውል አይኖርም።

31 ቁጥር 642 በስምምነት ስለመለያየት
/1/ ባልና ሚስት ላንድ ለተወሰነ ወይም ላልተወሰነ ጊዜ ተለያይተው ለመኖር ስምምነት ለማድረግ ይችላሉ።
/2/ ስለዚህ ጉዳዩ የተደረገውንም ስምምነት የመለወጡ ጉዳይ የማይገባ ካልሆነ በቀር ከሁለቱ እንደኛው ወገን አስቦ ሊለውጠው ይችላል።

32 ጋብቻ የሚፈረስባቸው ምክንያቶች በሕግ ተለይተው ተዘርዝረዋል።
እነርሱም
ሀ/ ከተጋቢዎቹ የአንደኛው መሞት
ለ/ ፍ/ቤት እንዲፈረስ የሚሰጠው ውሳኔና
ሐ/ ፍቺ ናቸው። /ቁጥር 663/

በውል ሕግ አገገብ፣ በአመቀበል/acceptance/ መናገር የሚቻለው ከቀረበ የውል ሐሳብ /offer/ አኳያ ነው። እንደ ሰው ውል ለመጥጥል አልጥ ለሌላ ሰው የሚያቀርበው ሐሳብ /proposal/ የኋለኛው ሰው አስከፋወቀው ድረስ የቀረበ የውል ሐሳብ /offer/ ባሕርይ አይኖረውም። እንዲህ ያለው ሐሳብ ለተደራሲው እስካልተላለፈ ድረስ በሕጉ አነጋገር “ሐሳብን ብቻ መግለጽ” ሆኖ ይቀራል።³³ የቀረበውን ሐሳብ ባላወቀበት ሁኔታ አንድ ሰው ሐሳቡን በመቀበልና ባለመቀበል መካከል ምርጫ ማድረግ እንደማይችል ሰውር አይደለም።

ከፍ ብሎ ከተገለጸው የፍ/ቤቱ ስህተት ጉልቶ ይታያል ተብሎ ይገመታል። ጠ/ፍ/ቤት አለ ያለውን ልግስና ይግባኝ ግይ ለመቀበል ፈቃደኛ አልሆነችም ከማለት አስቀድሞ ለይግባኝ ባይ የቀረበ የሰጠታ ውል ሐሳብ /offer of donation/ መኖሩን መጀመሪያ ማረጋገጥ ነበረበት። ጠ/ፍ/ቤት በዚህ ረገድ የዘረዘረው ትችት አሳማኝ አለመሆኑን ከዚህ በታች ያለው ይበልጥ ግልፅ ያደርገዋል። በውሳኔው ላይ እንደተገለጸው ከስዊትዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም የተላከው ገንዘብ የደረሰው ተሟጋቾቹ ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ ነበር። ይህ ከሆነ ገንዘብ የተላከ መሆኑ ከይግባኝ ባይ የተደበቀ ጉዳይ ነበር የሚል እምነት ሊያሳድር ይችላል። ለርቧ ጥቅም የቀረበ የሰጠታ የውል ሐሳብ ኖሮ ከሆነም ይህን የምታውቅበት መንገድ ነበር ለማለት ጭራሽ አያስፈልፍርም። እንግዲህ የማታውቀውን ልግስና ለመቀበል ፈቃደኛ አልሆነችም ማለት ያዳግታል።

2.5. መደምደሚያ

ተሟጋቾቹ የሚሟገቱበት መኖሪያ ቤት የተሠራው ተጋብተው በነበሩበት ጊዜ እንደነበር አይዘነጋም። እንግዲያስ ቤቱ እንደሕጉ አገላለፅ “በጋብቻ ጊዜ በገንዘብ /በዋጋ/ የተገኘ ንብረት” መሆኑ አይታበልም።

በኢት የፍ/ቧ/ሕግ መሠረት እንዲህ ያለው ንብረት የተጋቢዎቹ የጋራ ነው። የግል ንብረት እንዲሆን ለዚሁ አግባብ ያለው ማስረጃ መኖር አለበት።

ከተጋቢዎቹ አንደኛው በሚያቀርበው ጥያቄ መነሻ ከላይ የተገለፀውን ዓይነት ንብረት የግል ሆኖ እንዳይታወቅ የመወሰን ሥልጣን የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች ነው። ጥያቄው ባልቀረበበት ሁኔታ ንብረት የግል ሆኖ ሊታወቅ የሚችልበት መንገድ የለም። በዚህ የተነሳ የጥያቄው መቅረብ ወሳኝነት አለው።

ይህን ጥያቄ የሚያቀርብ ተጋቢ በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩ እንዲረጋገጥለት የሚፈልግ መሆኑ ግልፅ ነው። ስለዚህ በዚህ ተጋቢ ላይ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ አለ። እግንዲህ፣ ንብረቱ የግል በሆነ ገንዘብ /ዋጋ/ የተገኘ መሆኑን የሚያሳይ አሳማኝ ማስረጃ ለቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች ሊያቀርብ ግድ ይሆናል።

ጥያቄውን ያቀረበው ተጋቢ በአሳማኝ ማስረጃ በጋራ ንብረት ላይ የተወሰደው የሕሊና ግምት በእርሱ ላይ እንዳይፀናበት ማድረግ ይጠበቅበታል። አስፈላጊውን አሳማኝ ማስረጃ ለማቅረብ አለመቻሉ የሕሊና ግምቱን ተፈጻሚ ያደርገዋል። ታዲያ ተጋቢው ያለበትን ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ ለመወጣት ባልቻለ ጊዜ ሁሉ ያነሳው ጥያቄ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም።

እንዲህ ያለው ጉዳይ በሚዳኝበት ጊዜ ሊታወስ የሚገባው ሌላው ቁምነገር ጥያቄው ለቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚቀርብበትን ጊዜ የሚመለከት ነው። እንደባለትችቱ እምነት ጥያቄው መቅረብ ያለበት ጋብቻው ባለበት ጊዜ ሲሆን ጋብቻው ከፈረሰ በኋላ ቢቀርብ በተጋቢ እንዳልቀረበ ጥያቄ ተቆጥሮ ተቀባይነት ሊያገኝ አይገባም። በመሆኑም ጥያቄው የተነሳበት /የሚመለከተው/ ንብረት የጋራ ነው ተብሎ መወሰን ይኖርበታል።

³³ ቁጥር 1687 አሳብን ብቻ ስለመግለጽ።
ሀ/ ለተጠቃሚው ሳያስታውቅ አንድ ሰው፣ አንድ ነገር ለመስጠት ፈቃደኛ መሆኑ፣ አንድ ጉዳይ የማድረግ ወይም ያለማድረግ አሳቡን የገለፀ እንደሆነ፣ የውል ግዴታ እንደገባ /የውል አሳብ እንዳቀረበ/ አያስቆጠርውም። ከዚህ ደንብ ልዩነት የሚታየው ቸል ማት ለመስጠት ለሕዝብ በተደረገ ማስታወቂያ የተሰፋ ቃል ቡድን መሆኑን ሁኔታ ነው። /ቁጥር 1689/

እንደባለትቹ እምነት በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የነበረው ሙግት ሲወሰን ከሁሉ በተቀዳሚ ምላሽ ሊያገኝ የገባው የነበረው ጭብጥ ጋብቻው በነበረበት ጊዜ ውስጥ መልስ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱ የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲታወቅለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ እቅርቦ አወንታዊ ውሳኔ አግኝቷልን? የሚለው ነው።

የጠቅላይ ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ የመጀመሪያው ክፍል በማሳጠር የቀረበው የሙግቱ ታሪክ መልስ ሰጭ ይህን አድርጎ እንደነበር የሚጠቁም አንዳች ነገር አልያዘም። የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የፍች ውሳኔ ከመስጠታቸው አስቀድሞ መልስ ሰጭ ይህን ጥያቄ አላነሳም። ጉዳዩን ያነሳው በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ ሙግት ከተጀመረ በኋላ ነው። ለዚያውም ቢሆን መልስ ሰጭ በግል ስጦታ ከወ/ር ማተርን አገኘሁት በሚለው ገንዘብ ቤቱ የተሠራ መሆኑን ለማረጋገጥ አልቻለም በማለት የሽምግልና ዳኞቹ ጥያቄውን አልተቀበሉትም።

ከቤቱ የሀብትነት መብት ጥያቄ ጋር ግንኙነት ያለው የጠቅላይ ፍ/ቤት ውሳኔ በሕግ ፊት የሚደገፍ መስሎ አይታይም። ጉዳዩን በመወሰን ረገድ ከባድ ስህተት ተፈፅሟል። በጋራ ንብረት ላይ የተወሰደው መሠረታዊ የሕሊና ግምት ያለው ዋጋ ተዘንግቷል። በትዳር ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩ በማስረጃ እንዲረጋገጥ ሕጉ አጥብቆ ቢጠይቅም ይህ ችላ ተብሏል። የድንጋጌዎች አተረጓጎምና አፈጻጸም በተሳሳተ አኳኋን ተወስኗል።

Judges:- Kifleyesus Wolde Michael,
Dr. Kifle Tadesse,
Tsfaye Haile Mariam,

Appellant Woyzero Bruktawit Gebru,-
Respondent, Ató Alepachew Tiruneh

After having examined the file, we have rendered the following decision.

Decision

The manner in which the appeal has come before this Court is as follows:-

In adjudicating the dispute between the present appellant and respondent, the family arbitrators held: that; although the present respondent alleged that the house was built with the money sent to him by Miss Margaret Mattern, he was unable to show that said money was spent on the construction of the dwelling house; a spouse may not say that he is the sole owner of property granted as a liberality unless the matter is brought to the attention of the family arbitrators and the property designated as personal in pursuance of art. 648 of the Civil Code; that there is no third party that has made a request for the return of money given as a liberality according to art. 691 of the Code; and that, consequently, the family arbitrators dismissed the foregoing allegation of the respondent as a made-up story concocted for the purpose of retaining the property for himself to the exclusion of his wife.

They also held that, although the present respondent alleged that he had sold a house in Gondar as well as motorcar and had household furniture, he could not prove that these took place before he got married with the appellant.

Taking account of the fact that the petition for the divorce was made jointly, the arbitrators decided that the present respondent pay to the present appellant Birr 58,365.-- as the estimated value of the property listed in the appellant's application was -- Birr 116,730. Alternatively, they decided that, all their property be sold by the execution officer and the proceeds be equally divided between the parties, should the respondent think that paying of the sum mentioned above to the appellant is prejudicial to him.

Regarding the custody of the children born of the marriage, the family arbitrators decided that they live with their mother and that their father see them at his pleasure as it will be hardly conceivable that it will be better for them to be in the hands of the latter than in the hands of the former. The present respondent appealed to the High Court against this decision.

The High Court held that the then appellant may not demand that the children be entrusted to him just because he is their father. It maintained that he may make such request only upon proving that living with their mother will be detrimental to their health and moral welfare. Thus the Court upheld the ruling of the family arbitrators on this point, too.

In making its ruling concerning the dwelling house, the High Court noted that the net aggregate amount of the monthly salaries of the parties does not exceed birr 700.--. It maintained that it is hard to imagine that there could be extra money left for building the house at a cost of -- Birr 40,000 out of this sum which may go no further than covering their monthly consumption. One finds that this is specially so if one takes into account the brevity of the period during which the parties had lived together.

The High Court further pronounced that, although the respondent made an oral submission to the effect that the then appellant had sold books and brought money with him upon his return from England, she was unable to substantiate her allegation. It also maintained that the issue had not been raised before the family arbitrators.

Concerning the appellant, the High Court said that it was furnished with evidence showing that Birr 31,057.78 was sent to him from abroad and held that the fact that this sum was a personal donation was known. The Court stated that this sum was used for the construction of the dwelling house as it can easily be deduced from comparing the time during which the money was realized and the time during which the construction took place.

The High Court decided that the dwelling house is the personal property of the then appellant, holding that a donation made to one of the spouses after marriage is personal property pursuant to art. 647 of the Civil Code. Accordingly, it revised the decision of the family arbitrators and declared that the litigants bear their respective legal costs and expenses.

Aggrieved by the decision of the High Court, the then respondent submitted to this Court an appeal written on Hamle 7/1978.

In her appeal, she alleged that it was inappropriate for the lower Court to have heard the appeal taken from the decision of the family arbitrators as it was in contravention of art. 357 of the Civil Procedure Code and as the jurisdiction over such matters belongs to the Supreme Court. She stated that the lower Court heard the appeal despite her objection and requested that its decision be quashed for want of jurisdiction.

Alternatively, the present appellant pleaded with this court that the decision of the High Court be quashed since what the family arbitrators decided was not impugned before said Court on any one of the grounds specified in art. 351 of the Civil Procedure Code.

Further, the present appellant pointed out that the High Court made its ruling with regard to the dwelling house without going over file No. 572/74 which relates to the previous litigation between her and the respondent and maintained that the Court would have understood the whole matter if it did so. She stated that the Court would have realized how the present respondent tried to disown his own child and would have discovered all the mishchiefs he did with intent to make the motorcar purchased in her name his personal property including his attempt at simulation for the purpose of showing the existence of a debt in respect of the motorcar if it had looked into the file mentioned above. She asserted that the impropriety of the respondent's conduct in these matters is a clear manifestation of his ill design to appropriate the dwelling house for himself on the basis of false allegations.

The present appellant made mention of the High Court's ruling to the effect that the aggregate amount of the monthly salaries of the litigants may not be said to be sufficient to cover

the construction cost of the dwelling house and stated that it was wrong for the Court to hold such a view having regard just to the smallness of the amount of their salaries and to the span of time during which they had lived together. She argued that she and the respondent had lived until Megabit 21/1976 as husband and wife ever since they got married by mutual consent and in accordance with the spirit of the law. She submitted that the statement which the High Court made in order to show that the dwelling house belongs personally to the respondent and its ruling on this point wholly alters the decision it rendered as regards Civil Appeal file No. 572/74 as well as that decision of the Supreme Court concerning Civil Appeal File No. 212/76.

The present appellant reiterated that she and the respondent got married on Hamle 22/1968. That the house was built in 1973 and that their marriage was terminated on Megabit 21/1976 by divorce.

The appellant maintained that the house was built by the joint effort of both of them as her labour was expended on its construction and the income derived from the works executed by the respondent including from the sale of his books were used for that purpose.

The appellant alleges that there was nothing that had been designated as property acquired by donation made for the exclusive advantage of the respondent during their marriage. She maintained that an alleged woman, quite unknown, was, subsequently pretended to have donated money to the respondent to defraud of her interest. She contended that no inquiry was made into the question of whether the woman who allegedly made the donation and whose words are said to have been reduced in writing was an actual or fictitious person. Thus she maintained that it was in contravention of the law that the High Court held the house belonged to the respondent personally on the ground that it was built with money acquired by donation made subsequent to the termination of their marriage.

The present appellant contended that a spouse may not be the sole owner of an item of property acquired by donation unless the spouse in question secures from the family arbitrators a declaration to that effect pursuant to art. 648 of the Civil Code. She maintained that the property shall be the common property of the husband and the wife in the absence of such declaration.

The appellant stated that the High Court rendered the decision without having had no regard to the facts and the law. She requested for its reversal and pleaded that the decision of the family arbitrators be confirmed.

The respondent submitted a reply written on Hidar 20/1979. He stated that there was nothing wrong in appealing to the High Court as it had competence to hear the case.

The respondent asserted that the files mentioned by the appellant were not examined by the Court because they were irrelevant to and had no connection with the case.

He asserts that arts. 647 and 648 of the Civil code do not stipulate that money acquired by donation may not be personal unless so declared by the family arbitrators. He maintained that no provision in the law supports the appellant's statement to the effect that testimony and other means of proof are inadmissible in such cases.

The respondent pointed out that he had proved that he had got the money as a donation from Switzerland while the appellant was unable to refute this fact. He also pointed out that she

neither claimed to be the beneficiary of the donation nor showed that the acquisition of the money was attributable to other causes.

The respondent contended that the house was constructed only with the money he got as a donation as he had neither savings in the bank nor had taken a loan therefrom for the purpose. He further stated that the aggregate amount of the net monthly salaries of the litigants was not more than Birr 700 within the short period within which they lived together-- and that it was only sufficient to cover the expenditure relating to house rent, food, maintenance of children and medical costs. He argued that it is obvious that there could be no extra money left from their monthly salaries for building the house whose estimated construction cost is Birr 40,000.

The respondent also pointed out that the house was constructed while he and the appellant had been living separately, albeit before the termination of their marriage. He stated that the appellant was nowhere at the site of the construction while the work was underway and maintained that the appellant's allegation to the effect that she had expended labour on its construction is totally false.

The respondent asserted that he had no income other than his salary. He admitted that he had written books but alleged that he made no profit or gain out of them as they were published by his employer (the Ministry of Education) for teaching purposes.

The respondent called attention to what the appellant said in relation to her participation in the construction work before the family arbitrators. He pointed out that, on 12/2/1977, she orally declared before the arbitrators that she could call witnesses to testify as to her participation in the work and on 8/3/1977, declined, arguing that she was under no obligation to submit evidence on this point.

In conclusion, the respondent pleaded for the confirmation of the decision of the High Court asserting that the appellant is submitting her appeal only with the intention to get enriched unlawfully.

The appellant on her part, has submitted a counter-reply written on Tahsas 28/1979.

The respondent in his cross-appeal of Hidar 6/1979 requested for the reimbursement of the legal costs and expenses he had incurred as well as the fee he had paid to a lawyer, stating that this point was unduly skipped over by the High Court.

He further requested that either his children be entrusted to him as they are more than 5 and 10 years old or his obligation to pay for their maintenance be terminated should the appellant refuse to entrust them to him.

The respondent stated that it was inappropriate for the High Court to let the appellant have equal share in the matrimonial estate on the ground that she did not submit to the Court a list showing the items of property. He pleaded that this ruling be reversed.

The appellant in her written reply of Megabit 2/1980 maintained that the cross-appeal dealt with issues which had not been raised in previous litigations and requested for its dismissal on this ground. She argued that his grievance relating to legal costs and expenses must not be

considered since he should have submitted the matter following the appropriate appeal procedure rather than by way of cross-appeal.

With regard to the custody of their children, the appellant stated that they are well looked after under her tutorship and their grandmother's guardianship receiving their lessons at St. Joseph School and contended that they must not be entrusted to the respondent.

The appellant maintained that this court must not entertain the respondent's grievance concerning the division of property. She asserted that an inventory was taken and the items of property listed were attached pursuant to the order of the Awraja Court and that the respondent raised no objection over the list upon the institution of this suit. Thus, the appellant pleaded for the rejection of the cross-appeal.

The foregoing presents the arguments of the litigants and we have examined the file. First of all we shall consider the appellant's contention which purports that the dwelling house is common property and not the personal belonging of the respondent.

The facts that the appellant and the respondent got married on Hamle 22/1969 and that they were divorced on Megabit 21/1976 by the decision of the family arbitrators are known. Nevertheless, as confirmed by the oral admission both of them made before this Court during the hearing held on Meskerem 20/1981, they had began living separately as of the month of Tahsas, 1972.

According to the appellant's version she and the respondent were reconciled after they had begun living separately, she had to live with her parents only because the house in which the respondent used to reside was too small and only until they could manage to build their own dwelling house.

The appellant stated that she had secured a letter which indicated the amount of her monthly salary in consequence of their plan to build a dwelling house although no deduction was made from her salary on that account.

According to her allegation, the appellant was present at the construction site throughout the duration of the work and used to pay wages to the labourers whenever the respondent was in the provinces on account of field work.

The respondent maintained that it was in 1973 that the construction of the house commenced and this was not denied by the appellant.

From the foregoing we learn that the construction of the dwelling house began while the appellant and the respondent had been living separately owing to the misunderstanding that arose between them. We learn that the misunderstanding subsisted until the divorce was pronounced without the appellant returning to the conjugal residence.

The appellant has alleged that she and the respondent were reconciled. Nevertheless, she was unable to substantiate this allegation. It is, therefore, held that the construction of the dwelling house began while the parties had been living separately though before the pronouncement of the divorce.

Even if that was so, it becomes important to find out whether this house was built by the joint effort of the appellant and the respondent or by the exclusive effort of one of them.

The appellant has made an oral submission that the house was constructed under her supervision. Nevertheless, as the respondent pointed out in his reply, she did not summon witnesses who could testify in favour of her participation in the construction of the house in spite of the family arbitrators' instruction to that effect. During the hearing held on Hidar 8/1977 by the arbitrators, the appellant contended that the instruction issued on this point was inappropriate as she had no duty to call witnesses to verify her participation in the construction work. Thus what the appellant declared before the arbitrators renders her allegation unacceptable.

Having ascertained that the appellant made no contribution toward the construction of the house in terms of labour, we shall next go on to examine the source of the money with which the house was built. The appellant's allegation is that it was built with the income obtained from the salaries of the litigants and the sale of books published the author of which is the respondent. Nevertheless, she could not furnish evidence showing the existence of savings which had been made by the litigants conjointly prior to the commencement of the construction of the house. Neither could she tell the exact amount of the income derived from the sale of books nor state how much of said income went in to the construction.

On the other hand, money was sent in the name of the respondent from Zurich, Switzerland on five different occasions and a total of Birr 31,057.82 was paid to him by the Commercial Bank of Ethiopia after the appellant and the respondent had begun living separately. The Bank's letter that established this fact is dated 12/4/77 and bears on it the reference (IFPC / 588/84). According to the respondent, then, it is with this money which came from Switzerland that the house was constructed.

As has previously been stated, the appellant asserted that the house was constructed with income derived from the salaries of the litigants. She maintained that both the donation and the woman who allegedly sent the money under the name Margaret Mattern were fictitious.

We have also noted the appellant's argument that the house may not be the personal property of the respondent since, pursuant to art. 648/2 of the Civil Code, money acquired by donation may not be personal unless it is so declared by the family arbitrators at the request of one of the spouses.

As shown above, the house was not built with money that had been accumulated by the litigants conjointly. It was not built with money obtained from the sale of the books or a loan taken from the bank by the litigants conjointly either. If such is the case, the house, the construction of which is estimated to cost Birr 40,000.-- may in no way be imagined to have been built with money other than that which was sent from Switzerland in the name of the respondent.

Having held that the house was constructed with the money that came from Switzerland as a donation, we shall now proceed to consider the question of whether it is possible for the appellant to challenge the respondent arguing that both the house and the money with which it was built constitute common property by reason of having not been designated as personal.

According to the appellant's assertion, the respondent may not be the sole owner of the money which was realized during their marriage as it was not declared to be his personal property by the family arbitrators at his request in pursuance of art. 648/2/ of the Civil Code. Nevertheless, it is in the case where the spouses live in cohabitation and a personal donation occurs that the spouse in question shall, according to art. 648/2/, make a request to the family arbitrators so that they may designate the donation as his or her personal property. There is no such requirement in the case where the spouses live separately and a personal donation occurs. Where the spouses live separately, the one to whom the donation has not been made may not be willing to appear before the family arbitrators even if the other requested that the former be summoned so that the donation may be designated as personal. The appellant, who would have been unwilling to discuss the request which the respondent could have brought before the family arbitrators as regards the donation which occurred while they were living separately, may not now be able to challenge the respondent, arguing that both the house and the money with which it was constructed constitute common property on the ground that the money acquired by donation was not declared to be the personal property of the respondent by the family arbitrators at his request. In fact, the appellant's assertion that the house was not built with money arising from an act of liberality and her allegation that both the donation and the doneress, Margaret Mattern were fictitious demonstrate her refusal to accept the donation in pursuance of art. 2436/1/ of the Civil Code. They show that she has no right to raise all the arguments that she has raised in this connection. There is, therefore, no reason for censuring the High Court's ruling to the effect that the respondent is the sole owner of the dwelling house which was constructed with the money donated to him personally.

The respondent had contended that the children who have attained 5 and 10 years of age be entrusted to him. But here is no reason for taking them away from the appellant since nothing detrimental has been alleged as regards their living condition and since they learn at so nice a school as St. Joseph.

With regard to the respondent's grievance over the partition of the property, we hold that it has not been made appropriately. At the time the appellant submitted her list of items of property, the respondent alleged in general terms that she had included pieces of property which did not exist in the matrimonial estate. In lieu of this, the respondent ought to have specifically mentioned the items which the appellant included in her list despite their non existence in the matrimonial estate. Therefore, he may not complain on the ground of no redress with respect to what he has failed to deny in specific terms. The grievance he raised on this point is unacceptable.

If the respondent alleges that it is to his prejudice to make the payment in cash, there is no difficulty in apportioning the property.

The respondent has pointed out that his request for the reimbursement of his legal costs and expenses as well as the fees he paid to a lawyer was skipped over by the High Court.

Nevertheless, the Court declined to give a ruling on this question having regard to the fact that the litigation is one of family matter. Even if it granted the request, it would have only meant that the payment had to be made out of what would go to feed the mouths of the respondent's own children for whose upbringing the appellant is entrusted. Thus, the High court may not be criticized for having not tendered a ruling on the question of reimbursement of the legal costs, expenses and fees.

In conclusion, we hold the decision of the High court as appropriate and we confirm it in accordance with art. 348/1/ of the Civil Procedure Code.

Let the parties bear their respective legal costs which they have incurred in consequence of the litigation that has taken place before this Court.

*Unless otherwise mentioned, all dates in the case are according to the Ethiopian (Julian) Calendar.

ጻ ፍ ች፡ ክፍለየሱስ ወልደ ሚካኤል
ዶ/ር ክፍሌ ታደሰ
ተሰፋዬ ኃይለማርያም

ይግባኝ ባይ፡ ወ/ሮ ብሩክታይት ገብሩ
መልሰ ሰጭ፡ አቶ አለባቸው ጥሩነህ

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል።

ው ሳ ኔ

ይግባኝ ለዚህ ፍ/ቤት ሊቀርብ የቻለው የቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ የአሁኑ መልሰ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱን የሠራሁት ማርጋሬት ማተርን በላከችልኝ ገንዘብ ነው ይበል እንጂ ማርጋሬት ማተርን የላከችለትን ገንዘብ በቤቱ ላይ ለማዋሉ አላስረዳም። በጋብቻ ዘመን የተሰጠም ንብረት ለቤተዘመድ ጉባኤ ቀርቦ ለአንዱ ወገን የግል ይሁን ተብሎ በፍ.ብ.ሕ.ቁ.648 ካልተወሰነ አንዱ ለብቻው የእኔ ነው ማለት አይችልም። እንዲሁም በፍ.ብ.ሕ.ቁ. 691/1/ መሠረት የሰጠነው ገንዘብ ይመለስልኝ በማለት የጠየቀ ሶስተኛ ወገን ባለመኖሩ ተጠሪው ከሚሰጡ አሰጣጡ ብቻውን ይዞ ለማስቀረት የፈጠረው በመሆኑ አልተቀበልንውም።

ገንደር ቤት ሽጫለሁ መኪና ሽጫለሁ የቤት ዕቃም ነበረኝ ያለውንም ከአመልካቹ ጋር ከነበረው ጋብቻ በፊት ለመሆኑ አላስረዳም።

ስለዚህ በአመልካች ክስ ላይ የተገለጸው የንብረት ዝርዝር ግምቴ ብር 116.730.00 ስለሆነ ጋብቻው በሁለቱ ጥያቄ በመኖሪሱ የግምቴን አጋማሽ ብር 58.365.00/ሃምሳ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ስድሳ አምስት ብር/ ተጠሪው ለአመልካች ይክፈል። ይህ ይገዳኛል የሚል ቢሆን ንብረቱ በሙሉ በፍርድ አስፈጻሚ ተሸጦ እኩል ይካፈሉ።

ለልጆቹም እድገት ከእናት ይልቅ አባት ይሻላል ብሎ ስለማይገመት ከእናታቸው ጋር ይኑሩ፤ አባትየው በፈለገ ጊዜ እየሄደ ይጠይቃቸው በማለት የወሰነውን ቅር ተሰኝቼበታለሁ በማለት የአሁኑ መልሰ ሰጭ ይግባኝ ለከፍተኛው ፍ/ቤት አቅርቦ የከፍተኛው ፍ/ቤት ግራ ቀኙን አከራክሮ በሰጠው ውሳኔ የቤት ዕቃን በተመለከተ እንዲካፈሉ የተሰጠው ውሳኔ በአግባቡ በመሆኑ ተቀብለንዋል።

የልጆቹን መኖሪያና ቀለብ በተመለከተ ይግባኝ ባይ ልጆቹ እኔ ዘንድ ይሁኑ ማለት የሚችሉት መልሰ ሰጭ በሚያሳድጉበት ወቅት በልጆቹ አካልና ሞራል ላይ ጉድለት መፈጸማቸውን በማስረዳት እንጂ አባት በመሆኔ ማሳደግ አለብኝ በማለት ብቻ ይደላም። የቤተዘመድ ጉባዔ በዚህ ነጥብ የሰጠው ውሳኔ ጸንቷል።

የመኖሪያ ቤቱን በተመለከተ የተከራካሪዎቹ የተጣራ የወር ደመወዝ ከብር 700.00 አይበልጥም። ይህ ከወር ፍጆታ አልፎ ከብር 40.000.00 በላይ የፈጆ ቤት ይሠራል ለማለት ያስቸግራል። በተለይም አብረው ከኖሩበት ጊዜ ጋር ሲገናዘብ ይሠራል ለማለት ፍጹም አይቻልም። መጽሐፍ ይደርሱና ይሸጡ ነበር። ከእንግሊዝ አገር ሲመጡም ገንዘብ ይዘው መጥተዋል ሲሉ መልሰ ሰጭ በቃል ያመልክቱ እንጂ ማስረጃ አላቀረቡም። በቤተ ዘመድ ጉባዔም ያልተነሳ ነገር ነው።

ይግባኝ ባይ ግን ብር 31.057.78 ከውጭ እንደተላከላቸው የቀረበው ማስረጃ አረጋግጦአል። ይህም የግል ስጦታ መሆኑ ታውቋል። ቤቱ የተሠራበትና ገንዘቡ የመጣበት ጊዜ ሲገናዘብ ይህ ገንዘብ ለዚህ ቤት እንደዋለ ያስረዳል። ከጋብቻ በኋላ የተደረገ ስጦታ የግል መሆኑ በፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 ላይ ተደንግጓል። ይህም በመሆኑ ቤቱ የይግባኝ ባይ የግል

ሁብት ነው በማለት የቤተ ዘመድ ጉባዔን ውሳኔ በማሻሻል ወስኛለሁ። ኪሣራና ወጪ ይቻላል ብሏል።

በዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ባይዋሉ ሐምሌ 7 ቀን 1978 ዓ.ም በተጻፈ ማመልከቻ የቤተዘመድ ጉባዔ በሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ ሊያይ የሚችለው ጠቅላይ ፍ/ቤት ሆኖ ሳለ ከፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ.352 ድንጋጌ ውጭ የከፍተኛው ፍ/ቤት ያየው በማይገባ ነው። የከፍተኛው ፍ/ቤት ለዚህ ነጥብ ተቃውሞ ቀርቦለት ብይን ሳይሰጥበት ያለፈው በማይገባ በመሆኑ ጉዳዩን ያለሥልጣኑ አይቶ የሰጠው ውሳኔ እንዲሻርልኝ አመለክታለሁ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት የመልስ ሰጭ የግል ሁብት ነው ብሎ በወሰን አስቀድመን የተከራከርንበትን ቁጥር 572/74 የሆነ መዝገብ አልተመለከተም እንጂ ቢመለከት ኖር ጉዳዩን ከስር ጀምሮ ይረዳ ነበር። መልስ ሰጭው የወለደውን ልጅ ለመካድ በማስመሰል የግሉ ለማድረግ አስቦ የፈጸመው ድርጊት ሁሉ አሁንም ቤቱን በሐብት የራሱ ለማድረግ እንስዳሰብ ያስገነዘብባል። ፍ/ቤቱ የደመወዛችንን ሁኔታ ጠቃቅሶ አብረው ከኖሩበት ጊዜ ጋር ሲገናዘብ ደመወዛቸው ቤቱን አይሠራም ማለት ይቻላል ያለው ትክክል አይደለም። ከጋብቻው ጊዜ ጀምሮ በሕግ አስተሳሰብ እንዲሁም በሁለታችን መፈቃቀድ እስከ መጋቢት 21 ቀን 1978 ዓ.ም ድረስ አብረን ኖረናል።

የከፍተኛው ፍ/ቤት ቤቱን የመልስ ሰጭ ለማድረግ የሰው ትችትና ውሳኔ በከፍተኛው ፍ/ቤት ከፍ.ብ.ይ.መ.ቁ.572/74 እና በጠቅላይ ፍ/ቤት በፍ.ብ.ይ.መ.ቁ. 212/76 የተሰጠውን ውሳኔ ሙሉ በሙሉ የሚለውጥ ነው።

የተጋባነው ሐምሌ 22 ቀን 1968 ዓ.ም ሲሆን በፍቺ ውሳኔ የተለያየነው መጋቢት 21 ቀን 19676 ዓ.ም ነው። ቤቱ የተሠራው በጋብቻ በነበርንበት ዘመን በ1973 ዓ.ም ነው። በዚህ ጊዜ እኔ ቤቱን በጉልበቴ የሠራሁ ሲሆን መልስ ሰጭም ልዩ ልዩ ሥራዎችንና መጽሐፍ ለመጻፍ ባገኘው ገቢ በጋራ ድካማችን በተገኘ ገቢ የተሠራ ቤት ነው። በጋብቻችን ዘመን መልስ ሰጭው በግል በስጦታ ያገኘው ነው ተብሎ ያልታወቀለትን ማንነቷ በማይታወቅ ሲታ ጥሬ ገንዘብ በስጦታ ልኬለታለሁ ተብላ እንድትጽፍ ተደርጎ ቤቱ የተሠራው ከቻብቻ በኋላ በተደረገ ስጦታ በመሆኑ የግል ነው ተብሎ የተወሰነው ከሕግ ውጭ ነው። በጽሑፍ ቃሏን ሰጠች የተባለችው ሴት እውነተኛ ትሁን የፈጠራ አልተጣራም።

በስጦታ የተገኘ ንብረት አለኝ የሚል ወገንም ከፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 እስከ 661 እንደተደነገገው በቤተዘመድ ጉባዔ የግሉ እንዲሆን ካላስወሰነ በስተቀር የባልና ሚስቱ የጋራ ሁብት ነው የሚሆነው። ስለዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት ሕጉንና ፍሬ ነገሩን ሳያገናዝብ የመልስ ሰጭ የግሉ ነው በማለት የሰጠው ውሳኔ ተሽሮ የቤተዘመድ ሽምግለና ጉባዔ የሰጠው ውሳኔ እንዲጸድቅልኝ አመለክታለሁ ብላለች።

መልስ ሰጭውም ጎጽር 20 ቀን 1979 ዓ.ም በተጻፈ የመልስ ማመልከቻ የሽምግል ናው ጉባዔው በሰጠው ውሳኔ ይግባኝ ለከፍተኛው ፍ/ቤት ለምን ቀረበ ለተባለው ይግባኝን የከፍተኛው ፍ/ቤት የማይይበት ምክንያት የለም።

ሌሎች መዝገቦች አልታዩልኝም ለምትለው ከዚህ ጉዳይ ጋር ግንኙነት ያላቸው ስላልሆኑ ነው ያልታዩት።

በስጦታ የተገኘ ገንዘብ በቤተዘመድ ጉባዔ የግል ነው ተብሎ ካልተወሰነ የግል አይሆንም ለተባለው የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 እና 648 ይህንን አልደነገጉም። ምስክርና የጽሑፍ ማስረጃ ሊቀርብ አይችልም ለተባለውም በሕግ ያልተደነገገ ነው።

ስጦታው በግልና በስሜ ከስዊዘርላንድ ያገኘሁት መሆኑን ባስረዳ ይግባኝ ባይዋ ግን ይህንን አላስተባበለችም። ለእኔም ጭምር ተልኳል ወይም በስጦታ ሳይሆን በሌላ ምክንያት ገው ዠገበጥ ገዢዬ ለሳተሪፕተር።

የይግባኝ ባይዋ ሌላው ቅሬታ መልስ ሰጭ በስጦታ ታገኘው ገንዘብ ቤቱን ለመሥራቱ አልተረጋጋጠም የሚል ነው። የተሠራው ቤት ግምቱ ብር 40.000.00 ነው። ቤቱን ለመሥራት ተቀማጭ ገንዘብ አልነበረኝም። ከባንክም አልተበደርሁም። አብረን የነበርንበት ጊዜ አነስተኛ ሲሆን የተጣራ የወር ገቢያችንም ከብር 700.00 አይበልጥም።

ለኪራይ፣ ለቀለብ፣ ለሕክምና ለልጆች ማሳደጊያ ውሎ እንደገና ከዚያም ተርፎ ቤት እንደማይሠራ የታወቀ ነው። ቤቱ ሲሠራ ጋብቻችን ያልፈረሰ ቢሆንም የተሠራው ተለያይተን እንኖር በነበረ ጊዜ ነው። ቤቱ ሲሠራ የጉልበት አስተዋጽኦ አድርጌ ነበር ላለችውም ሐሰት ነው በአካባቢውም አልነበረችም።

ከመጽሐፍ ሽያጭ ገቢ ነው ቤቱ የተሠራው ያለችውም ሐሰት ነው። መጽሐፍ የደረሰሁ ቢሆንም መ/ቤቱ ለትምህርት አገልግሎት የሚያሳትማቸው እንጂ ለትርፍ ወይም ለተለየ ጥቅም የሚውሉ አይደሉም። ከደመወዜ በስተቀር ሌላ ገቢ የለኝም።

በቤተዘመድ ጉባዔ እንከራከር በነበረበት ወቅት ቤቱን አብራ ለመስራቷ የሰው ምስክር አቀርባለሁ ብላ ነባር/2/77 ዓ.ም ካስመዘገበች በኋላ እንደገና በ8/3/77 ዓ.ም. ማስረጃ እንዳቀርብ ልገደድ አይገባም ብላለች።

በአጠቃላይ ይግባኝ ባይዋ የምትከራከረው ያለአግባብ ለመበልጸግ በማሰብ ስለሆነ የከፍተኛው ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ እንዲጸናልኝ አመለክታለሁ ብሏል።

ይግባኝ ባይዋም ታህሣሥ 28 ቀን 1979 ዓ.ም የተጻፈ የመልስ መልስ ማመልከቻ አቅርባለች።

መልስ ሰጭው ጎዳር 6 ቀን 1979 ዓ.ም በተጻፈ ይግባኝ የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ሲሰጥ ከፍተኛ ኪሣራ፣ ወጪ በደረሰኝ ልክና የጠበቃ አበል ሊወሰንልኝ ሲገባ ያለፈው ያለአግባብ በመሆኑ እንዲወሰንልኝ

ልጆቼ ዕድሜያቸው ከ5 ዓመት በላይ በመሆኑ ልጆቼን እኔ መውሰድ ስለሚገባኝ አል ሰጠም ካለች ቀለብ እንዲቆምና ልጆቼን እንድረከብ ይወሰንልኝ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት በማስረጃ ዘርዘራ ያልገለጸችውን የቤት ዕቃ በደፈናው እንድትካፈል የወሰነው በማይገባ በመሆኑ በዚህ ነጥብ ውሳኔው ይሻርልኝ በማለት አመል ክቷል።

ይግባኝ ባይዋ መጋቢት 2 ቀን 1988 ዓ.ም በተጻፈ የመልስ ማመልከቻ የመስቀለኛ ይግባኝ በሥር ክርክር ያልተነሳውን ያዘዘና በይግባኝ ሊቀርብ የማይችል ነው።

ስለኪሣራውም በቀጥታ ይግባኝ ሊያቀርብ ሲችል በሥነ ሥርዓቱ ማሟላት ይገባው የነበረውን ሳያሟላ ቀርቶ አሁን በመስቀለኛ ይግባኝ ኪሣራ ቀረብኝ ይወሰንልኝ ማለት አይችልም።

ልጆቼን ታስረክበኝ ለሚለውም በአያታቸው ሞግዚትነት በእኔ በእናታቸው አስተዳዳሪነት በቅዱስ ዮሴፍ ት/ቤት እየተማሩ በሚገባ በማደግ ላይ በመሆናቸው ሊወሰዳቸው አይገባም።

የቤት ዕቃ ማስረጃ ሳታቀርብ ትካፈል የተባለው በማይገባ ነው ላለው ቀደም ብሎ በአ.አ. አውራጃ ፍ/ቤት ትዕዛዝ ዕቃዎቼ ተቆጥረው እንዳይሸጡ እንዳይለወጡ መታዘዙን የዘነጋ ይመስላል። ይህ የተቆጠረው በክሱ ጊዜ ደርሶት የመካድ መልስ አልሰጠበትም። በአጠቃላይ የመስቀለኛ ይግባኝ ተቀባይነት ሊያገኝ አይገባውም በማለት አመልክታለች።

የግራ ቀኙ ክርክር ከፍ ብሎ የተዘረዘረው ሲሆን በእኛም በኩል መዘገቡን መርምረናል።

በመጀመሪያ ይግባኝ ባይዋ የመኖሪያ ቤቱ የጋራ እንጂ የመልስ ሰጭው የግሱ አይደለም በማለት ያቀረበችውን ክርክር እንመለከታለን።

ግራ ቀኙ የተጋቡት ሐምሌ 22 ቀን 1969 ዓ.ም መሆኑን በቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ ውሳኔም የተፋቱት መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም መሆኑ ታውቋል።

ከመፋታታቸው በፊት ግን ተለያይተው መኖር የጀመሩት ከታህሣሥ 20 1972 ዓ.ም ጀምሮ መሆኑን መስከረም 20 ቀን 1981 ዓ.ም ከዋለው ችሎት ለዚህ ፍ/ቤት በቃል

ገልጸዋል። ይግባኝ ባይው ተለያይተን መኖር ከጀመርን በኋላ ታርቀን ነበር ሆኖም መልስ ሰጭ የነበረበት ቤት ጠባብ ስለነበረ ወላጆቹ ቤት ቆየሁ። ይኸውም ቤት እስክንሠራ ነበር። ቤቱ እንዲሠራ ከመ/ቤቱ ደመወዜን የሚገልጽ ደብዳቤ አጽፎአለሁ። ለቤቱ ማወሪያ ግን ከደመወዜ የተቆረጠ ገንዘብ የለም። ቤቱን ቆሜ አሠርቻለሁ መልስ ሰጭም ወደ ክ/ሀገር ሲሄድ ለሠራተኞች ገንዘብ እክፍል ነበር ብላለች።

መልስ ሰጭውም የቤቱ ሥራ የተጀመረው በ1973 ዓ.ም መሆኑን ገልጿል። ይግባኝ ባይዋ አላስተባበለችውም።

ከፍ ብሎ ከተዘረዘረው የምንገነዘበው የቤቱ ሥራ የተጀመረው ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭው በፈጠራት ያለመግባባት ተለያይተው ይኖሩ በነበረበት ጊዜ ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ከመልስ ሰጭ ጋር ታርቀን ነበር ለምትለው የታረቁ ለመሆናቸው ማስረጃ ያላቀረበች ከመሆኑም በላይ ያው አለመግባባታቸው ቀጥሎ ይግባኝ ባይዋ ከቤት እንደወጣት ፍቺ መወሰኑን ነው።

ይግባኝ ባይዋና መልስ ሰጭው ባይፋቱም እንኳን ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ የተሠራው ቤት የተሠራው በጋራ ጥረት ነው ወይንስ በግል የሚለውን ለማጣራት ይግባኝ ባይዋ ከዚህ ፍ/ቤት በቃል እና ቆሜ አሠርቻለሁ በማለት ታስመዝግብ እንጂ መልስ ሰጭ በመልስ ማመልከቻው እንደገለጸው ቤቱን አብራ ለመሥራቷ ምስክር አቅርባለሁ ብላ ምስክሮች እንድታቀርብ በቤተዘመድ ጉባዔ ከታዘዘ በኋላ ገዳር 8 ቀን 1977 ዓ.ም ማስረጃ እንዳቀርብ የተወሰነው አለአግባብ ስለሆነ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልገኝም በማለት ያስመዘገባችውን ሰንመለከት ቤቱን ቆሜ አብራ አሠርቻለሁ በማለት የተናገረችው ተቀባይነት ያለው እንዳልሆነ ያስገነዝባል።

ይግባኝ ባይዋ እንደምትለው ለቤቱ ሥራ የጉልበት አስተለዋጽኦ ያላደረገች መሆኑን ከተመለከትን በኋላ ለቤቱ መሥሪያ የዋለውን ገንዘብ ከየት መጣ የሚለውን እንመለከታለን።

ይግባኝ ባይዋ ቤቱ የተሠራው በጋራ ደመወዛችንና እንዲሁም መልስ ሰጭ መጽሐፍ እየደረሰ ከተገኘው ገቢ ነው ያለች ሲሆን ቤቱ ከመጀመሩ በፊት ለቤት ሥራው መጀመሪያ የሚሆን በጋራ የተጠራቀመ ገንዘብ ስለመኖሩ እንዲሁም ከመጽሐፍ ሽያጭ ይህን ያህል ገቢ ተገኝቶ ለቤቱ ሥራ ውሳኔ በማለት ያቀረበችው ማስረጃ የለም።

መልስ ሰጭው ከይግባኝ ባይዋ ጋር ተለያይቶ መኖር ከጀመረ በኋላ ከ13/6/72 ዓ.ም ጀምሮ በአምስት ጊዜ ክፍያ ብር 31-057-82 ከዙሪክ ስዊዘርላንድ በስሙ ተልኮለት ከኢትዮጵያ ንግድ ባንክ የተከፈለው ለመሆኑ ባንኩ አይ.ኤፍ.ፔሲ ደገ/588/84 በሆነ በ12/4/77 ዓ.ም በጻፈው ደብዳቤ ገልጿል። መልስ ሰጭውም ቤቱን ሠራሁ የሚለው በዚህ ከስዊዘርላንድ በመጣው ገንዘብ ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ከፍ ብሎ እንደተገለጸው ቤቱ የተሠራው በደመወዝ ነው ከማለቷም በላይ በስጦታ የገንዘቡን መላክና ላኪዋም ማርጋሬት ማተርን የፈጠራ ናችው በማለት ከተከራከረች በኋላ መልሳ በስጦታ የተገኘ ሀብት በፍብ.ሕ.ቁ 648/2/ መሠረት የግል ይሁንልኝ ተብሎ ጥያቄ ቀርቦ በሽምግልና ዳኞች ካል ተገለሰ በቀር የግል ሊሆን ስለማይችል ቤቱ የግሉ ሊሆን አይችልም ያለችውንም ተመልክተናል።

ከፍ ብሎ እንደተገለጸው ግራ ቀኙ ለቤት መሥሪያ በማለት ባስቀመጡት ገንዘብ ወይም ከመጽሐፍ ሽያጭ በተገኘ ገቢ ወይም በባንክ የጋራ ብድር ቤቱ ካልተሠራ ብር 40-000-00 በመፍጀቱ ያልተካደው ቤት ከስዊዘርላንድ በይግባኝ ባይ ሥም በተላከው ገንዘብ እንጂ በሌላ በምንም ሊሠራ ይችላል ተብሎ አይገመትም።

ቤቱ የተሠራው ከስዊዘርላንድ በተላከው የሰጦታ ገንዘብ ነው ከተባለ ይግባኝ ባይዋ መልስ ሰጭን ይህንን ገንዘብ በሽምግሌ ካለስገለለው የጋራ ነው በገንዘቡም የተሠራው ቤት የጋራ ነው በማለት ልትከራከረው ትችላለች ወይንስ አትችልም የሚለውን አንመለከታለን።

ይግባኝ ባይዋ ጋብቻችን እና በስጦታ የመጣው ገንዘብ የግልህ ሊሆን አይገባውም የምትለው በፍብ.ሕ.ቁ. 648/2/ መሠረት በሽምግሌ አላስከለከልሽውም በማለት ነው። በፍብ.ሕ.ቁ.648/2/ መሠረት በግል የተሰጠ ስጦታ እንዲባለል ለሽምግሌ አቤቱታ ሊቀርብ የሚችለው ባልና ሚስቱ አብረው በሚኖሩበት ጊዜ የመጣ ስጦታ ሲኖር እንጂ ባልና ሚስት

ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ አይደለም። በዚህ ጊዜ እንደኛው ወገን በግሉ የተሰጠው የግሉ እንዲሆንለት ሌላውን ወገን ቢያስጠራውስ መቼ ፈቃደኛ ሆኖ ይገኛለታል? ይግባኝ ባይ ሲያነሳው ይችል ለነበረ የግል ይሁንልኝ ብሎ ለሚጠይቀው ጥያቄ መልስ ልስተጥ በማትፈቅድበት ተለያይታ ትኖር በነበረ ጊዜ የመጣን ስጦታ ገንዘብ ይግባኝ ባይ በሽማግሌ ካልሰገለለ የጋራዬ ሆኖ በገንዘብ የተሠራው ቤት የጋራዬ ይሆናል ለማለት አይችልም። እንዲያውም መልስ ሰጭዎ ቤቱም የተሠራው በስጦታ ገንዘብ አይደለም። ስጦታ ሰጭዎ ማርጋሬት ማተርንም የፈጠራ ነች በማለት ያቀረበችው ክርክር ሲታይ በፍብሐቱ 2436/1/ ስጦታውን ለመቀበል እንዳልፈለገችና አሁን ያነሳችውን ክርክር ሁሉ ለማንሳት መብት እንደሌላት ነው የሚያስገነዝበው።

ስለዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት የመኖሪያ ቤቱ ለመልስ ሰጭ በግሌ የተሰጠ ገንዘብ የተሠራ የግል ቤቱ ነው በማለት የተሰጠው ውሳኔ የሚነቀፍበት ምክንያት የለም።

መልስ ሰጭ ልጆቹ ዕድሜያቸው 5 እና 10 ዓመት የሞላቸው ስለሆነ ለእኔ ሊሰጡኝ ይገባል ላለው ይግባኝ ባይዋ ቅዱስ ዮሴፍን በመሰለ ጥሩ ት/ቤት የምታስተምራቸው በመሆኑ በእነሱም በኑሯቸው ላይ ደርሶባቸዋል የተባለ ጉዳት ስለሌለ ከይግባኝ ባይዋ እጅ ወጥተው ለመልስ ሰጭ የሚሰጡበት ምክንያት የለም።

መልስ ሰጭ የቤት ቁሳቁስን በተመለከተ ስላቀረበው ቅሬታ ይግባኝ ባይዋ የምንካፈላቸው ንብረቶች ናቸው በማለት ዘርዘራ ስትገልጽ የሉም የሚላቸው ዕቃዎች ቢኖሩ ኖሮ ለቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ መልሱን ሲያቀርብ በደፈናው የሌሉ ዕቃዎች ጨምሮ ዘርዘራላች ከሚል ይልቅ የሉም የሚላቸውን ዕቃዎች በዘርዘር ገልጾ መጻፍ ነበረበት። በሥር ክርክር በዘርዘር ያላስተባበለውን ነገር ዳኝነት ተጓደለብኝ ማለት አይችልም። በጥራ ገንዘብ መክፈሉም ይከብደኛል ቢል ዕቃውን ማካፈል የሚያስቸግር ባለመሆኑ በዚህ ነጥብ ያቀረበው ቅሬታ ተቀባይነት የለውም።

ወጪ ኪሣራና የጠበቃ አበል ታሰፈብኝ ለሚለው የከፍተኛው ፍ/ቤት ይህንን ያለፈበት ክርክሩ የቤተሰብ መሆኑን ተገንዝቦና ይከፈለው ቢልም ይግባኝ ባይዋ ከምታሳድጋቸው ከምልስ ሰጭው ልጆች አፍ ተነጥቆ ስለሚሆን የከፍተኛው ፍ/ቤት ወጪ ኪሣራና የጠበቃ አበል ለመልስ ሰጭ ሳይወሰን ያለፈው የሚነቀፍ አይደለም።

በአጠቃላይ የከፍተኛው ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ በአግባቡ ሆኖ ስላገኘነው በፍብሐሥ.ሥ.ሐ.ቁ. 348/1/ መሠረት እጽንተነዋል።

በዚህ ፍ/ቤት ላደረጉት ክርክርም ኪሣራና ወጪ ይቻቻሉ።